

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Поляки на території Коломийщини»

Студента 4 курсу, групи СОІз-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Литвин Володимир Дмитрович

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Марчук Микола Васильович

Рецензент:

доцент кафедри історії України і
методики викладання історії

Сигидин Михайло Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ РОЗСЕЛЕНЬ У КОЛОМІЇ	
1.1. Історичні передумови, які сприяли розселенню поляків на території Коломийщини.....	6
1.2. Коломийщина у період польського панування.....	10
1.3. Поляки на території Коломийщини за австрійської доби.....	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПЕРШОЇ РАДЯНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КОЛОМІЇ (1939-1941 рр.)	
2.1. Причини та наслідки першої радянської окупації Коломиї (1939-1941 рр.)...	18
2.2. Міжетнічні взаємини в Коломиї за першої радянської окупації (1939-1941рр.).....	22
2.3. Поляки у радянських винищувальних батальйонах (весна 1944 – початок 1945 рр.).....	33
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ	
3.1. Розвиток відносин України та Польщі сучасних реаліях.....	41
3.2. Антагонізми в українсько-польських відносинах.....	45
РОЗДІЛ 4 МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ НА ТЕРИТОРІЇ КОЛОМІЙЩИНИ В ШКОЛІ.....	50
4.1. Методичні прийоми краєзнавчої роботи з вивчення історії поляків на території Коломийщини на уроках історії України.....	50
4.2. Краєзнавчі уроки як основа вивчення історії поляків на території Коломийщини.....	53
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що Коломия є одним з найдавніших, найпривабливіших міст Західної України, яке змогло зберегти і пронести крізь віки свою самобутню культуру, увібрати в себе найкращі риси культур інших народів, які, в силу різних історичних обставин, проживали на його території. Серед таких народів, безперечно є поляки, які після загарбання у XIV ст. розселилися в межах тогочасного міста, що було пов'язано із хвилею польської колонізації Галичини. З того часу, без перебільшення, польська мова, зокрема і польська культура, мали істотний вплив на коломийське життя XIV–XIX століть. Тому, посідаючи важливе місце серед низки вузлових пунктів польського світу, Коломия аж до 1848 р. не була осередком українського відродження, що робить тему даного дослідження актуальною, оскільки Коломия є неповторною територією із власною унікальною історією вивчення якої є актуальною в умовах сьогодення, адже нині Польща є важливим союзником у війні російської федерації проти України, а тому наша спільна історія з даною країною є безперечно актуальним питанням, яке потребує детального дослідження.

Об'єктом дослідження є історичне розселення та проживання поляків на території Коломийщини .

Предметом дослідження є особливості заселення території Коломийщини поляками, виникнення польських та основні етапи розвитку польських спільнот на території Коломиї їх політичне, культурне та соціально-економічне життя в різні епохи та їх внесок у суспільне життя та культуру сучасної України.

Метою даного дослідження є всебічно дослідити польські спільноти на території Коломийщини в контексті історичних подій в даному регіоні та зробити внесок у наявні дослідження з даної теми.

Відповідно до чітко окресленої мети в ході дослідження були поставлені наступні **завдання**, а саме:

1. Дослідити історичні передумови, які сприяли розселенню поляків на території Коломийщини;

2. Розглянути територію коломиїщини у період польського панування;
3. Дослідити особливості життя поляків на території Коломиїщини за австрійської доби;
4. Проаналізувати причини та наслідки першої радянської окупації Коломиї (1939-1941 рр.)
5. Вивчити міжетнічні взаємини в Коломиї за першої радянської окупації (1939-1941рр.);
6. Визначити роль поляків у радянських винищувальних батальйонах (весна 1944 – початок 1945 рр.);
7. Проаналізувати сучасні українсько-польські відносини.

Хронологічні рамки та територіальні межі. Дослідження проводилося в хронологічних рамках 1939-1945 років та із встановленими територіальними межами Коломиїщини.

Стан наукової розробки теми дослідження. Не зважаючи на важливість дослідження даної теми дипломної роботи ступінь наукової розробки теми є досить не великим. Минуло понад 750 років з першої згадки про Коломию та польських поселенців на даній території, але до кінця 20 століття не існувало повної роботи про історію Коломиї. Винятком є лише розвідка професора Коломиїської гімназії Леопольда Вайгеля. Л. Вейгель, доповнив свою інформацію матеріалами, що він зібрав від старожителів Коломиїщини. Книга "Історія радянського міста та села" представляє окремий нарис про Коломию. Дослідники Я.С.Мельничук і П.Ю.Сегал подали основні етапи історії Коломиїщини на основі певних джерел та літератури.

У 1988 році книга в Лондоні, Польський інститут та генеральний музей Сікорського опублікували книгу Каміля Баранського, під назвою «Колишні воїни, хлібороби, хасидисти». В книзі йдеться про Станіславсько-Коломиїсько-Стрийську землі, де автор подає історію Коломиї («Коломия до 1919 року», «Коломия до 1919 року»). Історичні відомості подаються в хронологічному порядку. У 1988 р. Комітет Коломиян в діаспорі видав у Філадельфії велику за обсягом книгу «Коломия й Коломиїщина». Це збірник спогадів і окремих статей авторів, переважно вихідців з Коломиї і Коломиїщини.

На початку ХХІ століття серед дослідників історії життя поляків на території Коломиї слід виділити місцевого краєзнавця, автора історичного циклу телепередач Василя Нагірного, місцевих вчених-дослідників Івана Монолатія, Миколи Васильчука, Миколу Савчука.

Методи дослідження. У дослідженні застосовувалися наступні методи: літературний метод, хронологічний, методи аналізу та узагальнення. Літературний метод використовувався для вивченні різноманітних друкованих джерел, що стосуються польських спільнот, що проживали на території Коломийщини. За допомогою хронологічного методу нами було упорядковано основні події, що стосуються теми дослідження, у всіх їх конкретності та різноманітності даний метод допоміг викласти досліджуваний матеріал у чіткій часовій (хронологічній) послідовності. Метод аналізу використовувався для аналізу документів та публікацій, що були досліджені у даній роботі.

Практичне значення одержаних результатів. роботи полягає в тому, що результати дослідження розширюють і поліпшують інформацію про польські спільноти на території Коломийщини в контексті історичних подій в даному регіоні. Вони можуть бути вихідною базою для подальшого вивчення досліджуваної проблеми.

Також присутній зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами закладу вищої освіти, а також з галузевими та академічними планами, програмами, тому основні положення та результати дослідження можуть бути також використані у практичній діяльності науковців з даної галузі дослідження.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, чотирьох розділів, якими охоплюються 10 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (41 найменування). Загальний обсяг дипломної роботи – 68 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 4 сторінки. У роботі є наявні три додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОЛОМИЙЩИНИ

1.1 Історичні передумови, які сприяли розселенню поляків на території Коломийщини

На околицях Коломиї археологи виявили рештки племінних носіїв трипільської культури, що датовані майже 6 тисяч років тому.

Коломийські поселення, ймовірно, виникли в процесі розвитку місцевих суспільних відносин у руський період, ще до поширення влади київських князів на цій території. Це значною мірою вплинуло на пізніший розвиток Коломия і значною мірою пояснює специфічний характер міської цивілізації порівняно з більшістю галицьких міст. Ймовірно, Коломия з самого початку було військовим поселенням, де люди могли оселитися неподалік, а в часи небезпеки знайти надійний притулок за мурами та «панцирами» оборонних споруд — найманого війська чи ополчення. Проте досі ні археологи, ні історики, ні краєзнавці не мають переконливих доказів існування поселень на території сучасної Коломиї в VI-XII ст. Досі припускають, що давня Коломия була важливим центром, де зосереджувалися надходження від «податку солі» — єдиного джерела місцевих князівських і династичних скарбниць.

Коломия вперше згадується у 1240 році в Галицько-Волинському літописі. Однак, на думку дослідників, є вагомі підстави вважати, що місто набагато старше [11, с.10].

Спочатку Коломия була фортецею, що охороняла Попрутську лінію. За даними археологів, фортеця існувала ще в середині XII століття, коли кордони Галичини простягалися до нижнього Дунаю, дуже активно проходив важливий сухопутний торговельний шлях – з Галича до Волощини та Беррадська дорога на Дунаї. На річці Прут було 4 фортеці: Коломия, Орешково, Снятин і Чернівці.

Археологи дійшли висновку, що майже всі давньоруські міста припинили своє існування під час монголо-татарської навали в середині XIII століття. Існує припущення, що Коломийська фортеця могла бути спалена в 1259 році, коли

монголо-татарський намісник Бурунді попросив Данила Галицького знищити всі його укріплення.

У XIV столітті землі Галичини були захоплені Королівством Польським. Нині біля нинішньої ратуші розташований центр оборони Коломиї. В історичних джерелах місцевість називається Старий Двір: у документах 1411, 1448 і 1517 років воно називається укріпленою цитаделлю. У 1395 році Коломия отримала свій перший герб [16].

У жовтні 1405 року король Ягайло, з метою покращення міста та його населення, надав львівському міщанину Ніколаусу Фрайштетеру та село Матеївці (пол. Matuszowce), що здавна належало Коломиї.

У 1405 році місто отримало магдебурзьке право, яке давало ряд привілеїв - право на торгівлю, соляний склад, право на самоповагу. У Коломиї розвивалися ремесла, відкривалися крамниці та майстерні, почали виникати нові промисли — ткачі, сідельники, золотарі, солодовники, олійники, пивовари. Масове виробництво солі призвело до появи великої групи торговців сіллю, відомих як «коломиїцями». Коломиїський губернатор мав повноваження відкрити кілька власних крамниць і майстерень, а також збирати податки з деяких навколишніх сіл на потреби міста.

У той час місто стояло на кордоні Королівства Польського, Королівства Угорщини та Волощини. Так, у 1411 р. Коломия і все Покуття були продані молдавському господареві Олександру «Доброму» на 25 років за умови виступу останнього на боці Польського королівства проти Угорського королівства. З цієї ж причини Коломиїський замок згодом кілька разів передавався на утримання губернатору Молдови.

10 лютого 1444 р. у Коломиї Ян із Чижова – пан краківський, отаман, намісник короля – видав у Коломиї грамоту для снятинського старости Михайла «Мужиля» Бучацького, разом з оцінщиками наказав йому не оподатковувати львів'ян у Коломиї. Також у документі окремо згадується галицький староста і рогатинський Микола Парава.

15 вересня 1485 року в Коломиї було підписано міждержавну угоду між польським королем Казимиром IV Ягеллончиком та молдавським князем

Штефаном III Великим. У 1490 році Коломийський замок не витримав 10-тисячного повстанського війська на чолі з ватажком Іваном Мухою.

У 1498 році османи, а також волохи зруйнували місто та рушили на захід. Відтоді вони майже щороку грабували Покуття. Коломия горіла в 1502 і 1505, а також у 1513, 1520, 1531 і 1594 роках, а в 1589 році місто було повністю зруйноване, а населення вирізане або вивезено [15, с.211].

У 1612 році татари і волохи нападали на Покуття 3 рази, 4 рази в 1618 році, по 2 рази в 1621 і 1624 роках. Польська хроніка 1621 року засвідчує: «Місто спалили татари, а людей вивезли», а в 1624 році записано, що місто «зрівняно з землею» татарами. Під час чергової атаки 1626 року місто залишилося порожнім і не могло захистити себе від ворога.

З другої половини 1620-х років Коломия просувається на північ, на територію сучасного Середмістя. Лише після побудови нового укріпленого замку в середині XVII століття (на пагорбі де сьогодні знаходиться школа № 1 на вул. А. Міцкевича) місто змогло протистояти татарським набігам, тому місто почало розбудовуватися навколо центру. У місті повернулися ремісничі майстерні та крамниці, відродилося гончарне, шліфувальне та посудне виробництво.

У 1648 році, коли на Прикарпатті діяло повстанське військо Семена Височана, польські шляхтичі з навколишніх міст ховалися за мурами Коломийського замку [21, с.514].

У другій половині XVII століття в селах Коломийського повіту активізувався опришківський рух. Місто не раз було свідком судів і публічних розправ над опришками. Серед місцевого населення зростало невдоволення економічним і національним гнітом польського панування. У другій половині XVII — на початку XVIII століття на околицях міста діяли загони опришків І. Винника та І. Пискливого.

У 1772 році після першого поділу Речі Посполитої Коломия опинилася під владою династії Габсбургів. Ця історична подія відзначилася на існуванні міста: від Коломій від'єднали села, податки з яких місто використовувало на власні потреби. Згідно з новим адміністративним поділом 1781 року місто увійшло до

Станіславського повіту, який частково втратив функцію повітового центру.

На околицях міста почали виникати німецькі колонії. У XIX столітті австрійський уряд збудував у Коломиї 6 військових таборів і 3 порохові склади. У місті було зосереджено значну кількість війська, а для боротьби з опришками було створено до 70 каральних загонів.

У 1811 році було створено Коломийський повіт, межі якого майже збігаються з колишнім повітом [8].

Перехід під австро-німецький протекторат мав багато позитивних наслідків для Галичини, в тому числі й для Коломиї: по-перше, були здійснені реформи для покращення економіки краю, а по-друге, в Галичині розпочалося національне відродження. Так у регіоні, особливо в Коломиї, почали зароджуватися капіталістичні відносини – акціонерні та приватні підприємства, перші місцеві гірничодобувні промисли, лісопильні та цегельні підприємства. Розвиток Коломиї вступив в особливий етап після залізничного сполучення у 1866 році та функціонування важливої місцевої залізничної гілки, а в 1886 році паровий трамвай з'єднав Коломию з приміськими селами.

Особливо помітні культурні успіхи коломийських українців. Ще в 1830 році в середовищі місцевої державної інтелігенції сформувалися думки про необхідність відродження української мови, культури, народних традицій і звичаїв. Особливо завдяки ідеологічній діяльності «Руської трійці», авторів «Русалоньки Придністровської» Маркіяна Шашкевича, Івана Вахлевого, Якова Головацького та його однодумців. У той час у Коломиї закладаються підвалини суспільно-політичних і культурно-мистецьких традицій – відкривається перший у Галичині театр, відкривається читальня (1848). Ліквідація того ж року австрійського феодального панування (панщини) та революційні події на околицях держави призвели до самоорганізації українського політичного життя в Коломиї – створення тут Коломийського повітового руського комітету на чолі з учителем і першим меценатом М. Верещинським. .

У 1864 р. у Коломиї була відкрита перша друкарня М. Білоуса, у 1865 р. вийшла перша газета «Голос народний», у 1867 р. надруковано книжки. Після

тривалої кампанії в 1861 р. в місті було відкрито гімназію, 1875 р. — гончарну, 1894 р. — столярну, кілька початкових загальноосвітніх шкіл. У 1875 р. розпочав діяльність Коломийський відділ «Просвіти», а в 1895 р. — товариство «Коломийський Боян».

15 вересня 1914 року російські війська увійшли до Коломиї. Під час перебування російських імперських військ було знищено пам'ятник Т. Шевченку, заборонено українські газети та книжки, закрито українські книгарні та бібліотеки, призупинено діяльність товариства «Просвіта» та україномовних шкіл, зазнали ряду утисків і греко-католицька церква [32, с.117].

1 листопада 1918 року було проголошено Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР): у ніч на 1 листопада владу в Коломиї також перебрала Українська Військова Рада. 15 грудня 1918 року місто урочисто провело 3-й Коломийанський полк на польський фронт. Сотні коломийан стають волонтерами в УГА. 15 травня 1919 р. польська армія чисельністю понад 100 тис. осіб прорвала український фронт, а 24 травня румунські війська захопили Коломию. У місті була встановлена польська влада.

1.2. Коломия у період польського панування

Кінець XIV — перша половина XV століття. Зміни в державному управлінні, запровадження нових судово-адміністративних систем, шляхетського самоврядування. Це призвело до значних змін у повсякденному житті Коломиї. Однак Коломия залишилося важливим стратегічним пунктом для митних надходжень, оскільки соляні копальні були одним із найбільших джерел прибутку для польської монархії в Середньовіччі. Зокрема, Коломия має так званий вічний соляний склад — привілей короля Казимира IV Ягайлончика (1427-1492). Відповідно до нього «соляни» не мали права продавати сіль в повіті Коломиї, а тільки в самій Коломиї, і ніхто не міг продавати сіль, крім коломийчан.

У другій половині XIV ст. Коломия могла набути статусу міста, в якому верховною владою для землевласників і мешканців був власник, а панською старшиною — вїйт або староста. Згідно з польським законодавством, місто

користується широкою внутрішньою автономією. Громадяни мають право обирати в'їта (мера) та органи місцевого самоврядування.

Зважаючи на те, що більшість населення Коломиї становили українці, вони спочатку мали рівні права з поляками. Однак із зростанням влади польської аристократії різні форми міського самоврядування почали занепадати. Влада відіграє тут провідну роль, оскільки представляє знатний рід і перше міське дворянство. Права українців поступово обмежувалися, оскільки міське самоврядування було не вигідним для шляхти. Самі власники міста почали призначати урядовців, в'єтнамців, і накладати на городян нові обов'язки.

Чи не першими власниками Коломиї були магнати Куропатви у 1470-х роках. Владислав Опольський (1372 – 1378) був васалом угорського короля Людовика I Великого, отримав привілей володіти більшою частиною Покуття. Відомо, що у 1772 році Коломию отримав Еваріст Анджей Куропатницький, який, ймовірно, був нащадком попереднього власника місцевості (останній представник роду Куропатів помер у 1745 році). Той факт, що на їхньому родинному гербі зображено, серед іншого, орла з піднятими крилами, повернутими праворуч від щита, змушує обережніше підходити до питань надання Коломиї геральдики.

16 жовтня 1395 року польський король Владислав Ягайло (1386–1433) схвалив його малювання в Галичині коронованої голови орла. Відтоді герб зустрічається в грамотах та інших міських документах, але його первісний вигляд зараз невідомий. Більш того, ілюстрація академіка В. Грабовецького в тогочасній «Історії Коломиї» є лише частиною зображення однієї з багатьох авторитетних печаток початкового розділу. 20 ст., особливо овальна печатка магістрату 1910 р.

Не виключено, що з 1395 року як герб Коломиї міг використовуватися елемент родинного герба Куропатвих. Однак це лише припущення, які не підтвержені документально [14, с.117].

Протягом XV-XVII ст. створено і розвивалося 9 ремісничих цехів, що поєднували 14 професій, 7 основних ремесел (кравець, шевець, коваль, слюсар, мечник, кушнір, підковщик, сідельник, пекар, різник, бондар, шкіряники, гончарі, аптекарі). Місто має досить розгалужені економічні зв'язки з різними містами

Галичини, особливо зі Кам'янець-Подільським, Львовом, Краковом, Ярославом, Перемишлем, Ряшевом та Белзом. Купецьку верству в Коломиї складали заможні крамарі (відомі як пекарі, бакалійники, яки у взуттєвій промисловості). До Молдавії, Угорщини та на Балкани через Коломию часто їздили купці з інших міст.

Володислав Ягайло домовився з волоським воєводою Олександром, який виступав проти угорського короля Зігмунда, віддати Снятин, Коломию і все Покуття під заставу на 25 років у 1000 рублів сріблом. У 1436 році польський магнат Михайло Музило-Буцацький отримав від польського короля Коломийське та Снятинське староства. Внаслідок татарсько-турецьких набігів 15 червня 1444 року до складу міста увійшли приміські села Турка, Корнич, Сопів, Кийданці, Воскресінці, Угорники, Балинці. У 1448 році Коломийський замок став тимчасовою резиденцією вигнаного з Молдавії султанського господаря Олександра, якому була надана Коломийська земля «на варту».

15 вересня 1485 року Казимир IV Ягайлончик і молдавський господар Стефан Великий уклали на околицях міста міждержавний договір «спільних ворогів і спільних друзів». Були присутніми Матвій зі Старої Ломни, кам'янецький римо-католицький єпископ, мешканець Кастеля, і Яків Дембіцький, староста краківський.

З цієї нагоди московський посол Іоан Туркул повідомив царя Івана III Васильовича, що польський король був присягненим господарем Молдавії і обіцяв захистити Молдавію від усіх її ворогів і турецького султана Боязита. У 1490 році повсталі українські селяни на чолі з Іваном Мухою взяли місто, а в 1497 році Ольбрахт розпочав невдалий похід проти Стефана Великого (союзника повстанців), у результаті чого велика армія — 8 000 вояків, 10 000 джурів, 20 000 возів — була розгромлена [30, с.19].

У 1498 році турецько-татарські племена просувалися по території Покуття, зруйнувавши на шляху Коломию. У 1505 і 1531 рр. Коломия зазнала особливих спустошень. Королівська грамота передбачала обрання до міської ради 13 українців, а майновий перепис 1564 р. згадує про 2 осіб, які обслуговували хворих і ховали померлих у Коломийському шпиталі. У 1565 р. тут проживала 281 родина

(1700-2000 чол.), у 1578-1579 рр. – 1900 чол. У XV столітті місто належало до найважливішого центру книжкової культури в Україні.

Пам'ятки літератури рубежу XVII ст. є гумористичний вірш «Був собі Грицько коломиянин», поширювався рукопис військово-пригодницького роману «Олександрія». У Немирівському нотолінському ірмологіоні, записаному 1761 р., Коломиї «добре з грішми».

Татари тричі спалювали місто між 1590 і 1633 роками, хоча в 1624 році воно було оточене мурами і вежами. У 1613 році коломиянський міщанин Ференц Горбаш запросив до міста 300 низових козаків, які винищили польських шляхтичів і католицьких ченців.

У другій половині XVI ст., після рішення Люблінської королівської ради, львівські євреї почали інтенсивно селитися на околицях міста, на площі Ринок у центрі міста. У 1629 р. міська рада видала грамоту, яка підтверджувала, що «для євреїв повинні зберігатися їхні обов'язки і права» і що вони мають сплачувати 3000 золотих щорічно до королівської скарбниці; люстрація в 1616 р. свідчить, що євреї вносили 20 талерів на рік до старостівського двору, євреї-різники вносили 40 каменів сала. У 1765 році в місті проживало 1072 євреї. З 1670 реєстри перевірок сплати податків разом із 30 звичайними будинками в центрі міста 32 були віднесені до «бідних» (загалом 170 будинків, у яких проживає близько 1000 осіб) [13, с. 481].

Протягом XVIII століття місто повільно росло. Значним промислом у 1761 році було 364 будинки, 2 млини та 1 винокурний завод. Місійно-душпастирську роботу в цей період здійснювали костел Діви Марії (до 1353 р.), Домініканський кляштор (збудований у 1220 р. та зруйнований татарами у XVI ст.), священники та вірні монастиря Богородиці Марії (1413), францисканський монастир (з 1345), православний Благовіщенський монастир (1530), Преображенська церква (1587), Синагога Господня (1664), де був освітньо-шкільний центр. Місто та його мешканці згадуються у працях Ю. Длугоша («Історія Польщі»), Матвія з Мехова («Меховіта») («Польські хроніки»), Бернарда О'Коннора («Історія Польщі»), серед яких подано різні історичні дані, соціально-

економічне становище Коломийщини.

1.3 Поляки на території Коломийщини за австрійської доби

Найчисельнішою етнічною групою в Коломиї після євреїв є поляки. Їх перший приплив до Коломиї та розселення в тодішніх межах міста пов'язують із хвилею польської колонізації після завоювання в XIV ст. Галичини. Без перебільшення можна сказати, що польська мова, а особливо польська культура, мали великий вплив на коломийське життя XIV-XIX ст. Таким чином, посідаючи важливе місце в багатьох вузлах польського світу, Коломия до 1848 року стала центром українського відродження.

Протягом австрійського періоду поляки продовжували домінувати в усіх професійних групах і галузях міського господарства, за винятком сільського господарства [11, с. 12].

Чисельність поляків в етнічній структурі Коломиї в XIX – на початку XX століття загалом була стабільною, але суттєво не зросла. Якщо віднести лише римо-католиків до поляків (за віросповіданням), то можна сказати, що в 1911 році римо-католики становили лише 25% (8244 особи) в той час як євреї становили 51%, а українці становили 24% населення міст і сел Дяцьківці та Шепарівці .

На початку 20 століття до Церкви належало 600-800 громадян. До складу Коломийської римо-католицької єпархії входять 22 села, в яких проживає приблизно 11 тис. вірних. У пам'яті жителів коломийщини цей храм відомий як «людський», тобто туди, куди ходили прості люди, як правило, дуже бідні, сподіваючись на благословення Діви Марії. В середині костелу висить чудотворний образ Діви Марії або «Коломийської Богородиці», який 2 квітня 1946 року Петронела Коссовська та Зузанна Перейма привезли до Польщі.

Історія будівництва нової церкви цікава і повчальна. Так, у 1887 р. коломийці-латинники написали до церковної влади з проханням привезти до міста єзуїтів для місіонерської роботи та побудови церкви. Договір про будівництво храму було підписано 19 серпня 1895 року. Довжина будівлі становить 45 метрів, а ширина – 22 метри. Його обіцяли збудувати за чотири роки. Храм планували

відвідати 22 тисячі парафіян із самої Коломиї та околиць. Наріжний камінь єзуїтського костелу освятили 2 серпня 1896 року в день святого Ігнатія, покровителя однойменного ордену. Церква збудована за ескізами проєктанта та інженера Н. Кржичковського Коломиянського Народного дому. Орієнтовна вартість будівлі становить 48 540 золотих ринських. Будівництво церкви було закінчено 31 жовтня 1897 року. Вже 12 грудня отець Голамбек з дозволу Львова Моравського римо-католицького архієпископа висвятив дзвони. Під час святкування на місце події з'їхалися 72 пари «чесних батьків» з усього міста, які пожертвували на потреби храму 582 золотих ринських. Л. Михалевська з Коломиї подарувала церкві «срібну пушку» (мішок, наповнений срібними монетами), священник з Добромишля В. Баудіс подарував срібну посудину, в якій був представлений Божий дар, Братство Св. Йосифа Трудників – килими, а бенедиктинки зі Львова – тронне полотно. Одразу після відкриття костелу священники-єзуїти почали називати його «маєтком», а не парафією. Тобто люди з вищих і середніх верств польського суспільства. При храмі діяли різноманітні церковні братства, священники-єзуїти володіли великою колекцією старовинних гравюр і нотних видань [28, с.169].

Найвідоміша виставка в Коломиї кінця XIX ст. Це етнографія, в якій берали участь відомі поляки. Вона діяла 15-30 вересня 1880 року і була другою поспіль регіональною виставкою. До цього етнографічні виставки проходили у Відні, Львові, Парижі, Стокгольмі. Дана виставка є свідченням великого таланту українського народу, вона стала важливим джерелом багатьох етнографічних і наукових праць, дала поштовх для створення майбутнього Коломийського музею. «Ознайомившись із її роботами та задумами від початку до кінця та продовженням тієї давньої події, ми сміливо заявляємо, що Коломия перевершила всі очікування, вразивши світ різноманітними цінними колекційними враженнями, в буквальному значенні цього слова» пише М. Туркавський.

З політичної точки зору в 1895-1896 рр. у Коломиї відбувалися події. Теми цих зібрань – переважно соціальні, менш політичні. У місті відбувся цікавий захід, присвячений 30-річчю творчості Михайла Драгоманова, авторитет якого в

Галичині й особливо в Коломиї був дуже високим. Цікаво, що були залучені навіть поляки, з Перемишля надійшло вітання від польської радикальної молоді. Завершувався захід урочистим ювілейним вечором, так як захід проводили галицькі радикали, очікувалося, що І. Франко представить нову програму. Але тут Франко вперше дав зрозуміти, що він відмовляється від соціалістичних ідей.

Відомо, що найважливішою подією на Покутті 1860-х років було відкриття в 1861 році в Коломиї четвертої ступеню гімназії з німецькою мовою навчання.

Збільшення кількості українських студентів і політика «нового часу» на користь українців у 1890-х роках поставили питання про відкриття в Коломиї самостійної української гімназії.

Галицький Сейм постановою від 30 лютого 1892 року схвалив заснування Української гімназії в Коломиї, що було ухвалено постановою імператора Австро-Угорщини Францом Йосифом I 7 вересня 1892 року.

У березні 1900 р. українські паралельні класи відокремили від польської середньої школи в самостійний навчальний заклад – «Ц.к.(Цісарсько-Королівська) середня школа руською мовою в Коломиї».

На початку ХХ століття поляки мали в Коломиї 14 навчальних закладів – від так званих спецшкіл до змішаних і приватних шкіл. У цей період найяскравішою рисою розвитку польської шкільної освіти стало гостре протистояння між польськими й українськими вчителями й учнями. Велику роль у полонізації місцевого населення відіграла Польська національна чоловіча гімназія, яка діяла з 1891 по 1939 рік. У 1907 році відкрилася жіноча польська національна гімназія [24, с. 310].

Приватний польська жіноча гімназія сестер Урсуліанок була відкрита у 1900 році. Це восьмикласний навчальний заклад гуманітарного типу. У 1900 році було запропоновано п'ять класів одночасно, а в 1912 році були запропоновані перші «підготовчі класи». Навчальний план мав відповідати затвердженому державному навчальному плану середньої школи. Обов'язковими були такі предмети: географія, польська, релігія, німецька, французька, історія, латинська мова, математика, фізика, фізкультура, хімія. Українська мова викладалася як

необов'язкова дисципліна, а вже у 7 класі зовсім не передбачалася у планах для вивчення. Велике значення мала багата матеріальна база закладу. Гімназія мала шість класних кімнат, дві аудиторії, кабінет, 23 підсобних приміщення, двір (600м²) та город (8100м²).

З 1881 по 1910 рік населення коломийських міст збільшилося, змінилося співвідношення основних етнічних груп, У додатку А наведено порівняльну таблицю населення Коломиї у 1880-1910 рр.

Згідно з наведеною вище таблицею ми бачимо, що міське населення за останні 30 років зросло на 84,7%, так, євреїв зросло на 57,7%, українців – на 107,5%, поляків – на 130,4%. Таким чином, першою етнічною спільнотою тепер є не євреї, як це було в 1880 році, а поляки, які раніше посідали друге місце.

У Коломиї австрійського періоду народилися відомі поляки для сучасного світу: львівський римо-католицький єпископ і архієпископ Ян Івангеліста Новіцький, діяч місіонер реформатської церкви, кальвіністський священнослужитель, петербурзький генерал 1-ї польської бронетанкової дивізії пастир. Мацка Роман Мазерський, художник Флоріан Коженювський.

Станом на 31 травня 1917 р. у Коломиї діяло 10 навчальних закладів, з них 5 з навчанням польською мовою, 5 українською: школа на вулиці Собеського, 41; жіноча семінарія; школа на Кутському передмісті; жіноча гімназія Сестер Урсулянок, українська гімназія [27, с.39].

З листопада 1918 року корабель «Коломия» плыв у океани світової історії, уже під українським прапором, з українським екіпажем на борту, польськими та єврейськими пасажирами. Але плавання не було ані надто довгим, ані надто вдалим, і таким чином обернулося крахом Коломийської імперії та народів, які творили її славний образ. Кожен з них кинувся до свого човна.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРШОЇ РАДЯНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КОЛОМІЇ (1939-1941 рр.)

2.1. Причини та наслідки першої радянської окупації Коломиї (1939-1941 рр.)

Після українсько-польської війни 1918-1919 рр. і польсько-радянської війни 1920 р. території східної Галичини та центрально-західної Волині (Східна Волинь була окупована більшовиками) були анексовані Польщею.

18 березня 1921 р. у Ризі представники РРФСР і Радянського Союзу, Польщі підписали Ризький договір, який остаточно підтвердив приєднання східної Галичини до Республіки Польща. Наскільки добре на цих переговорах представляли інтереси України члени радянської делегації, свідчить той факт, що зміст української газети мав писати представник польської делегації Леон Василевський, а участь радянського представника в на переговорах УНР взагалі нехтували. Відповідно до договору, польсько-радянський кордон проходив по лінії 2-го поділу Польщі 1793 р. (переглянуто у складі Польщі, тобто частини Волині та Поліцея та м. Пінськ), розташованої у східній частині. У березні 1923 р. Паризька конференція послів країн Антанти затвердила східний кордон Польщі в такому вигляді [9, с.29].

Ризький договір миру діяв з часу обміну ратифікованими документами в Мінську 30 квітня 1921 року і до 17 вересня 1939 року, коли його однобічно денонсував уряд СРСР у зв'язку із захопленням Червоною армією Західної України та Західної Білорусі. Під час Ризького договору польська влада проводила на цих територіях політику миру, полонізації та облоги, а в 1934 році створила концтабір Береза Картузька. На такі дії ОУН, найбільш радикально налаштована того часу організація українців, відповідала своїми антипольськими акціями: спаленням садіб польських колоністів та убивства міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького, а також Тадеуша Голувка.

Так звана бессарабська проблема виникла в 1918 році, коли Румунія анексувала території Бессарабії та Буковини відповідно внаслідок розпаду Росії та Австро-Угорщини.

В результаті заздалегідь спланованих і скоординованих військових дій між комуністичним сталінським режимом Радянського Союзу та нацистським гітлерівським режимом Третього Рейху вся країна - Друга Річ Посполита - зникла з тодішньої політичної карти, а її уряд був змушений емігрувати.

У Румунії дні національного трауру вважаються днями, коли втрапилася велика частина території та населення (17% і 18,9% відповідно). Незабаром після анексії маятник внутрішньої політики країни різко хитнувся вправо, тоді як у зовнішній політиці Румунія хотіла повернути території, рухатися до примирення та приєднатися до держав Осі .

Віктор Суворов у своїй книзі «Криголам» (рос. Ледокол), описуючи Бессарабсько-Буковинську кампанію Червоної армії в 1940 році, стверджує, що він спонукав Гітлера до відступу на схід: «Сталін зробив небагато помилок у своїй кар'єрі. Однією з небагатьох, але найважливіших подій було захоплення Бессарабії в 1940 році. Бессарабію потрібно було або захопити, а потім негайно перемістити до Плоєшті, що означало б німці або чекати, поки Гітлер висадиться в Британії. а потім окупує Бессарабію і всю Румунію, що також буде кінцем "тисячолітньої імперії". І Сталін зробив крок у бік нафти і захопив плацдарм майбутнього наступу, Зупинився - чекав. Цим він виявляли інтерес до румунської нафти і лякали Гітлера, який доти воював на захід, північ і південь, не звертаючи уваги на «нейтрального» Сталіна [26, с. 110].

Процес окупації та анексії польських і румунських територій вплинув на подальшу долю Червоної Армії та Радянського Союзу. Збройні Сили набувають певного військового досвіду. Кампанії Червоної армії в Польщі та Румунії стали дешевшими за живую силу і матеріальними ресурсами в порівнянні з радянсько-фінською війною, в якій Червона армія втратила понад 412 тис. осіб убитими, пораненими, обмороженими і полоненими, до 40% бойових дій. склад сил значно перевищує втрати з фінського боку (понад 70 тис. у тому числі 50 тис. поранених і зниклих безвісти, 23 тис. убитих у боях і від поранень), але все це свідчить про численні труднощі бойових дій, організації та технічної підготовки РСЧА. Наприклад, якщо 900 фінських солдатів (у тому числі 10 офіцерів) потрапили в

радянський полон під час фінської кампанії, то в цей же час у полон у Фінляндії потрапило 6000 осіб, у тому числі понад 300 командирів.

Якщо безповоротні санітарні втрати особового складу Червоної Армії під час бойових дій у Польщі, Фінляндії та Румунії становили близько 420 тис. убитими, пораненими, обмороженими, полоненими тощо, то на Європу припадала лише половина цього числа, або близько 210 тис. осіб), проте, після перемог у Західній Україні та Білорусі, Фінляндії, Прибалтиці та Румунії в 1939-1940 рр. радянські військові та політичні керівники були переконані, що в майбутніх війнах Радянський Союз буде «безкровним на чужій території» лише посилюватиметься. Кирило Мерецков, який брав участь у Фінляндській кампанії, сказав на засіданні Головної військової ради в середині 1940 року: «Наша армія готується до наступу, цей наступ нам потрібен для нашої оборони».

Між 1940 і 1941 роками радянський Генеральний штаб, керуючись тодішньою радянською військовою доктриною, став явно агресивним, починаючи з другої половини 1930-х років, маючи принаймні чотири плани превентивної війни з гітлерівською Німеччиною та жодного оборонного плану [8].

22 червня 1941 року Третій Рейх розпочав операцію «Барбаросса» і Західна Україна на кілька тижнів була окупована Вермахтом. Радянська влада, яка відступала, не бажаючи ні евакуювати в'язнів, ні залишити їх німцям, вирішила знищити всіх ув'язнених у в'язниці, незалежно від злочинів, великих чи малих, і незалежно від того, чи були вони арештовані й ув'язнені. З політичних мотивів. За різними оцінками кількість загиблих коливається від 15 до 40 тисяч. Через жорстокість радянської влади багато українців спочатку вітали прихід німців.

30 червня 1941 р. батальйон «Нахтігаль» (переважно з українських націоналістів під командуванням німців) разом із частинами вермахту захопили Львів, з якого були виведені радянські війська, і того ж дня було оголошено Акт відновлення з Нацисти Союзна з Німеччиною незалежна держава Україна. Цей державотворчий рух було придушено німцями, які розділили Західну Україну на частини. Північну Буковину повернули союзнику Німеччини Румунії. Галичина, яка раніше входила до складу Австрійської та Австро-Угорської імперій, була

включена до Краківського намісництва разом із окупованою Польщею, а Волинь була відділена від решти Західної України та приєднана до «українського» намісництва.

30 липня 1941 року генерал Владислав Сікорський, прем'єр-міністр польського уряду в екзилі, та Іван Миський, радянський посол у Великій Британії, підписали так звану Угоду Сікорського-Мейського. Відповідно до неї радянський уряд визнав, що «угода між Радянським Союзом і Німеччиною про зміну території Польщі 1939 р. втратила чинність» Радянська сторона пропонувала відкласти перегляд радянсько-польського кордону до тих пір, поки поляки під тиском британського уряду не приймуть рішення. погодилися припинити війну. Внаслідок цього статус залежних від Польщі територій знову став невизначеним.

25 квітня 1943 року Радянський Союз у співпраці з німцями звинуватив польський уряд у вигнанні (після того, як останній погодився брати участь у розслідуванні Міжнародним Червоним Хрестом поховань в окупованому німцями Катинському лісі) і розірвав дипломатичні відносини з ним.

Усі ці території були відвойовані Червоною армією та включені до складу радянської України в 1944 році.

22 липня 1944 року Сталін створив маріонетковий Польський комітет національного визволення, який за допомогою НКВД взявся за створення нової держави для поляків – території II Речі Посполитої, прорадянського комуністичного Польська республіка. Схід обмежений лінією Керзона, а захід обмежений радянсько-німецьким фронтом.

В принципі, на Ялтинській конференції союзники вирішили питання земельної власності в Західній Україні на користь Радянського Союзу, яке згодом було вирішено на Потсдамській конференції.

Фактично, згідно з Договором від 16 серпня 1945 р. між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Республікою Польща «Про державний кордон СРСР і Польщі» [25, с.195].

За словами випускника радянської школи, професора історії України Харківського державного педагогічного університету, доктора історичних наук

Василя Білоцерківського, анексія 1939 року була важливою подією в історії України, оскільки призвела до об'єднання більшості етнічних територій України та возз'єднання раніше розділеного українського народу. Таким чином, українці, які тоді були об'єднані в УРСР, зрештою відновили свою незалежність після розпаду Радянського Союзу в 1991 році.

Водночас Сталін здійснював анексії виключно для власних цілей, прикриваючи інтереси України та українців. Після окупації території Румунії Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка (МАСР) відокремилася від Української РСР і на цій основі утворила Молдавський Радянський Соціалізм разом з Бессарабською Республікою, і тому українські жителі Мальдавської РСР, переважно з лівобережної частини Придністров'я, опинилися за межами адміністративних кордонів України. Подібна доля спіткала мешканців Полісся та східного Підляшся (включно з Берестейщиною), близько 1 млн. українців, яких після окупації було переселено до БРСР [41, с.239].

Після війни українська національна земля Закерзоння загальною площею близько 19 500 квадратних кілометрів залишилася у складі Польщі і на ній проживало понад 1,6 мільйона українців. Значна частина території Дрогобицької області, утворена внаслідок анексії 1939-1940 рр., у 1945-1951 рр. також у кілька етапів була передана Польщі. На території, відібраній у Радянського Союзу в 1945 році, польські збройні сили негайно розпочали наступ на українське населення.

2.2 Міжетнічні взаємини в Коломиї за першої радянської окупації (1939-1941рр.)

Територію Західної України можна розглядати як широку «контактну зону» міжетнічних відносин, тобто обмежений простір, на якому відбувалися найактивніші взаємодії представників етнічних груп і спільнот, а також відмінності в характері міжетнічних взаємодій. Цю територію можна визначити як специфічний механізм соціальної конструкції кордонів між расовими соціальними групами, вирішальну роль у цьому відіграли расові чинники та політичний контекст у 1939-1941 роках.

Західноукраїнське місто Коломия – політичний, адміністративний і культурний центр Покуття – на різних етапах його історичного розвитку, було важливою сполучною ланкою між українцями та представниками інших національностей і народів 20 століття. Хоча Покуття в цілому і Коломия зокрема (з Середньовіччя) є традиційно багатонаціональними і багатоконфесійними, деякі меншини (євреї, поляки; в певний момент – німці) стали домінуючою більшістю, а інші асимілюються з місцевим населенням або домінуюча етнічна група (чехи, болгари, вірмени) або зберігають окремі елементи національної самосвідомості (німці). Такий державний лад спостерігався з середини XVII ст. аж до початку Другої світової війни.

У міжвоєнний період – 1921-1939 рр. – у Коломійі спостерігалася певна динаміка між основними етнічними громадами – українцями, поляками, євреями та німцями. У контактній зоні посилюється процес, що веде до формування нових міжетнічних контактів, перебудовується система міжетнічних відносин. Процес модернізації Покуття відбувався повільно, міське та сільське суспільства зберігали ознаки традиціоналізму та старовини, а міжетнічні відносини характеризуються наполегливістю та відносною стабільністю, що визначалося успадкованою від предків системою етнічної взаємодії.

Об'єднання «Громада» одна з найвпливовіших і численних українських організацій у місті та повіті, зазнавала постійних переслідувань польської поліції. В її рядах свідомі діячі «Комісії громадян Коломийської України», Українського студентського союзу (УСС), Української військової організації (УВО) та «Жіночого гуртка» [7].

В 1920–1930-х рр. в Коломійі активно діяли філії та осередки УВО, а відтак ОУН, Української соціалістичної радикальної партії (УСРП), Української партії незалежних соціалістів (УПНС), Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), Комуністичної партії Західної України (КПЗУ), "Пласт", товариств "Просвіта", "Луг", "Сокіл", "Каменярі", "Українська католицька спілка" (УКС), "Сельроб-єдність". Їхня активна позиція свідчила про різну політичну організованість та певну єдність всіх українців міста.

Нечисельними і такими, що не відігравали особливої ролі в житті міжвоєнної Коломиї, були польські, єврейські та німецькі політичні партії й організації. Це польський «Стрілецький союз», «Безпартійні групи, що взаємодіють з урядом», «Коло друзів Гарзерства», «Молодіжний легіон», «Молода Польща», «Покутське коло», Польська соціалістична партія (ПСП), Християнські демократи (НДП), Народно-демократична партія; євреї, переважно сіоністи, «Агавас Хесед», «Гатія», «Гірахтуд», «Гехалуц», «Гордон АД», «Гордонія», Бунд, Агудат-Ізраель, Поалей-Ціон, Німецька – «Союз німців-католиків у Малопольщі» тощо [23, с.497].

Історично склалося так, що міжвоєнна етнічна напруга між українцями, євреями, поляками та німцями визначала національно-психологічний клімат Покуття та Коломиї, незважаючи на їх глибинну природу. Зокрема, фаворитизм польських груп викликав прихований гнів серед дискримінованих етнічних груп, особливо українців та євреїв. Водночас існують такі «обмежувальні» фактори, як традиція міжетнічних відносин. Українці, поляки, євреї та німці Коломиї накопичували багаторічний досвід мирного співіснування на історично вироблених звичаях і традиціях. З одного боку, між етнічними спільнотами в містах існувала певна дистанція через взаємні стереотипи, політичну культуру, релігійні переконання та мовну неоднорідність. З іншого боку, між расовими спільнотами існує постійна взаємодія, заснована на домінуванні тієї чи іншої групи в певних сферах життя, що зумовлює необхідність підтримки стабільних міжрасових відносин. Чергова зміна західноукраїнського суспільства в 1939-1941 рр. не призвела до повного зникнення попередніх традицій, і система міжнаціональних відносин у Коломиї все ж зберігала певну стабільність.

На 1 січня 1939 р. до Коломийського повіту Станіславівського воєводства входили 2 міста (Коломия і Печеніжин) і 83 сільські громади з загальним населенням 184690 осіб (у тому числі – 132565 українців, 16845 поляків, 1255 польських колоністів, 9370 латинників, 21720 євреїв, 2935 німців та інших. Станом на 20 березня 1939 р. в Коломийському повіті проживало 164789 осіб, в т.ч. у Коломия – 35504 особи. В самому місті, за даними Р.Бриковського, в 1938 р. мешкало 44530 осіб, в т.ч. 19150 євреїв, 13400 поляків, 9450 українців, 2530 німців.

Початок Другої світової війни у вересні 1939 року ознаменував серйозну і незворотну зміну в повсякденному житті Коломиї. На другому тижні війни варшавський уряд робив короткі перерви в Коломиї, Косові та Кутах. Вже о 19 годині 13 вересня за розпорядженням маршалка Е. Ридз-Смігли квартиру головного уряду було перенесено до Коломиї, а 14 вересня він особисто прибув до міста в супроводі прем'єр-міністра Ф. Славоя – Складковського, дипломатичного секретаря Дж. Бек, урядовців та офіцерів.

Чекаючи приходу німців, багато коломиян почули по радіо з Києва, що Радянський Союз домовився з Німеччиною і що Червона армія прийшла «визволити» їх від гніту польського панування. Кілька днів у Коломиї не було офіційної влади: польські війська відступили, польський уряд і поліція втекли. Вранці 17 вересня в Коломиї стало відомо, що до міста наближаються частини Червоної Армії. Функції тимчасового керівництва містом взяв на себе ініціативний комітет із членів КПЗУ. Швидко написали привітання на великих червоних полотнах українською, польською та івритом. Увечері на мерії вивішують червоний прапор [39, с. 293].

Радянські війська увійшли в місто 18 вересня - першими увійшли бійці 81-го кавалерійського ескадрону. Вони захопили залізничну станцію, міст через річку Прут, пошту, телеграф і банківські установи. У вівторок 19 вересня радянські танки увійшли до Коломиї. За ними пішли політики та партійці, які почали вводити нові порядки. Вони справили на коломиян таке ж враження, як і їх військо. Сіре, погане, непривітне, примітивне, але самовпевне і зарозуміле. Місто поступово заповнили службовці, вчителі та лікарі зі Східної України.

Сучасники тих подій згадували: «Купували в комісійному магазині різнокольорові піжами, а їхні жінки з радістю носили їх вулицями міста, переконані, що купили «хороший одяг». ...Нові назви вулиць, пам'ятники Леніну та Сталіну, казенні підприємства, казенні школи, державні газети, тобто все стало «нашим». Багато злих облич прийшло в місто, і російські матюки стали з'являтися більше на вулицях і в установах часто звучала, прозаїчна російська домогосподарка, офіцер дружини, пральна. Голодні червоноармійці, як сарана,

цупили всю їжу з багатих єврейських крамниць, їли навіть дріжджі. Монгольські обличчя з широкими вилицями; низенькі і товсті, товста шкіра, яскраво нафарбовані губи, яскраво фарбоване волосся, Гучність впевненого, нахабного москвича. Частіше зустрічаються алкоголіки. Місто поволі почало втрачати свій первісний вигляд, свою духовну ідентичність, ознаку приналежності до західної культури."

Вже в жовтні було відкрито перше представництво радянської влади – тимчасове міське управління, яке проіснувало до середини грудня 1939 року. Його очолив офіцер танкової групи Андрій Бойко, згодом перший секретар КП(б)У Коломийського МК. За вказівкою нового керівництва «визволителі» ліквідували всі політичні партії, товариства та організації в Україні. Було націоналізовано промислові й торгові підприємства. Бібліотеки очищали від «націоналістичної» літератури і замінювали її комуністичною.

Для формального затвердження нового режиму в місті 22 жовтня 1939 р. відбулися вибори до Західноукраїнської Народної Ради. Коломийяни не бажали брати участь, і радянська влада силою зганяла їх на виборчі дільниці. Від Коломийського повіту було обрано 36 депутатів, серед яких коломийяни – В. Білан, О. Кузьма, І. Міхалевський, В. Проців, Ф. Сенюк, М. Черкас І. Чумак. У цьому списку також була Шехтер Шайндл Хаїмівна, єврейка з середньою освітою. У грудні було реорганізовано Тимчасове управління та утворено Коломийський облвиконком.

Наприкінці січня 1940 р. згідно з указами Президії Верховної Ради УРСР про скасування повітів і волстей утворення районів на території колишніх повітів, крім с. Коломийського. У лютому Станіславський облвиконком прийняв постанову про створення в м. Коломиї Ради представників трудящих. Міську раду очолював В. Білоус [22].

Для участі коломийців у виборах до Верховної Ради УРСР (Національної Ради) та Верховної Ради УРСР у Коломиї було створено відповідно 590 і 366 виборчих округів. 24 березня майже 98% виборців у Коломиї «проголосували» за «Союз сталінських комуністів і самостійників». Проте ні численні «мітинги» і

«демонстрації» трудящих Коломияни, ні перші міські партійно-комсомольські збори, ні нове радянське керівництво не змогли подолати глибоку економічну кризу епохи.

Слід зазначити, що політика місцевої влади радянської влади щодо різних груп населення Покуття була каталізатором розвитку міжнаціональних відносин.

Велику роль у розгортанні міжетнічних протиріч відіграла класова чистка. Історично соціальна структура міських суспільств значною мірою збігалася з етнічною структурою коломиїського населення. Таким чином поляки переважали в класово-дискримінаційному суспільстві радянського режиму, що призвело до прискорення не лише класової, але й расової дискримінації в суспільстві. В період першої радянзації, санкціонована державою соціальна нетерпимість призвела до загострення міжетнічної напруги. Польський народ зазнавав політичних репресій з боку радянської влади, накопичуючи в своєму середовищі деструктивну енергію проти радянської влади та інших етнічних груп. У багатьох випадках саме поляки були ініціаторами співпраці з каральними органами НКВС [24, с.536].

Після відступу більшовиків з Коломиї в 1941 році міська націоналістична газета описувала це так: «Перед нами було кілька товстих і грубих докладних книжок, які нам вдалося забрати з кабінетів колишніх коломиїських енкаведистів. Тут ми можемо знайти не лише детальну статистику даних про місто та різні національності Коломиїщини, а й перелік усіх українських товариств, що діють у краї, а крім того, і головне, усіх окремих членів товариства, які так чи інакше висовуються. із звичайних одиниць загальної суми, описаних тут».

Українські громадяни Коломиї були здивовані тим, що після приходу радянської влади НКВД розпочало полювання на всіх українських громадян, які працювали в громадській сфері, керували господарством, культурним чи політичним життям. «Тепер ми зрозуміли: НКВД перейняло його докладні звіти в «Озоні», можливо навіть навмисно. Залиште це комуністам, щоб вони не турбувалися про пошук і полон неперевершених сепаратистів. У цьому випадку заслуга «Озону» та його «Президентського нотаріуса Полліо» надто велика».

Серед іншого це свідчить про те, що на міжнаціональні відносини суттєво

вплинуло те, що кадровий склад нової радянської влади на всіх рівнях формувалася за національною ознакою. Вона відіграє керівну роль у питанні про лідерів і аутсайдерів у національній спільноті, визначає соціальний статус і певною мірою визначає «престиж» кожної нації. На початку свого правління радянська влада на Покутті, особливо в Коломиї, скасувала монополію поляків у сфері місцевого управління і включила до органів самоврядування представників інших національностей – українців і частину євреїв, розширивши таким чином зону контакту.

Місцеві євреї скористалися відстороненням польської інтелігенції та державних службовців від суспільно-політичної сфери, а також відмовою від можливостей адміністративних та економічних установ. Результатом маргіналізації єврейського населення є поява групи, готової до рішучих дій для реалізації свого особистого, соціального та суспільного потенціалу. Важливо відзначити, що серед євреїв традиційно високий відсоток позаштатної роботи, тобто є велика кількість інтелігентного та напівінтелігентного населення. Вони використовувалися для формування лав прихильників режиму, оскільки належали до етнічних груп, «пригноблених» за часів Другої Речі Посполитої, і більшість із них мали необхідне соціальне походження. У період між 1939 і 1940 роками єврейські окраїни «роїлися» в нові соціальні ніші, займаючи своє місце в нових державних структурах. Присутність місцевих євреїв в чиновницькому апараті стала найбільшою неприємністю інших етнічних груп[5, с.14].

Це твердження можна підтвердити на прикладі міського виробничого сектору. Таким чином, за два-три місяці в Коломиї вже працювала переважна більшість підприємств, керівниками яких були призначені євреї.

Наприкінці 1939 – на початку 1940 рр. більшість підприємств Коломиї вже працювали під керівництвом євреїв: фабрика штор і трикотажна фабрика Крупської (директор – Н. Майзлер), названа на його честь, шіткова фабрика Клари Цеткін (директор – Т. Грюнвера, потім – Штенгеля), меблевої фабрики ім. Ворошилова (кер. І. Трахт).

Тодішній коломийський часопис писав: «Навіть за австрійського правління,

на попередніх виборах євреї були явними агентами польського шляху і помічниками різноманітних виборчих фальсифікацій. Багато єврейських інтелектуалів навіть називали себе «поляком». Навіть пізніше, коли було створено соціалістичні єврейські партії – євреї майже завжди йшли рука об руку з польсько-шляхетським блоком. В Австрії, Польщі і навіть у Радянському Союзі євреїв, особливо єврейських жінок, можна було побачити скрізь на вулицях, у підвалах чи в кінотеатрах — очевидно, розмовляючи польською мовою. Це чистої води провокація. Оскільки більшовики визнавали український характер наших міст і навіть назви вулиць і підвалів писали українською.»

Зі спогадів очевидців відомо, що більша частина міського населення, крім найбіднішої верстви населення, зазвичай лікувалася вдома у приватних лікарів. Більшість української робочої сили є безробітними і більшість не може дозволити собі лікування. Як і майже всі державні установи того часу, Коломийський госпіталь був відполірований [21, с. 557].

У міській лікарні в 1939 році працюювали українські лікарі і п'ять лікарів-євреїв. Особливістю є те, що більшість євреїв у закладі дотримувалося пропольської позиції. За спогадами очевидців, у розмові вони постійно вихваляли Польщу та поляків, а саме цього не вистачало полякам – толерантності до місцевих жителів. «Одного разу, — читаємо у спогадах М. Кейвана, — я розмовляв з місцевим євреєм українською мовою. Він кричав на мене, мовляв, як я смію говорити з ним «чужою мовою», ми жили в Польщі, я повинен говорити польською. Я поскаржився Шайні (тодішньому завідувачу відділення, який був поляком), і він засміявся і сказав мені не звертати на це увагу, тому що той пацієнт, мабуть, був комуністом, як і всі євреї, і чекав, поки Польща розпадеться. Я не всім довіряю Обидва євреї були комуністами, але Шайн не помилився щодо цього пацієнта. Коли прийшли більшовики, він перший заговорив зі мною українською мовою, висловлюючи радість з приводу розпаду «панської Польщі».

Коли 1 липня 1940 року було оголошено, що 15 червня радянські війська увійшли до Литви, 17 червня до Латвії та Естонії, а 28 червня зайняли Чернівці, Бельце та Кишинів (Бессарабія та Північна Буковина), коломийська влада негайно

провела численні мітинги. Євреї Коломиї запевняли їх, що «схвалюють і радіють проголошенню про приєднання радянських танків до Союзу Бессарабії та Північної Буковини».

Тогочасна міська комуністична газета «Червоний прапор» засвідчує масове розповсюдження євреїв майже в усіх сферах коломиянського життя того періоду, дописувачами якого – майже 90% були виключно коломийські євреї, решта – колишні учасники партії КПЗУ та діяльні на той час політичні партії. Не дивно, зазначив С. Андрійшин, що місцеві жителі обурилися: «Це якась єврейська Україна».

Загострення польсько-єврейських протиріч у суспільно-політичній сфері сприяло формуванню надзвичайно стійких міфів про «польську кров»: про євреїв-зрадників, «ударених у спину» польською державою, проти яких польська держава відчайдушно бореться, її ворогів; ненависть до народу поляків та бажання євреїв помститися полякам; про одностайну підтримку єврейським населенням радянської влади; про цілеспрямовану підтримку євреїв радянською державою [38, с.112].

З перших днів Радянської влади в Коломиї почалися арешти і депортації. Червоний танкіст одним з перших привіз до коломийської тюрми польську поліцію, найближчих суддів, прокурорів і десятки старшин і старшин, заарештованих у Церемоші. Як зазначив С.Андрійшин, енкаведисти ловили на кордоні десятки молодих поляків, які неодноразово намагалися перетнути кордон, але більшість із них пройшли енкаведистську слідчу групу та Станіславський військово-польовий суд та були розстріляні. Через тиждень, 25 вересня 1939 року, в Коломиї була створена підпільна організація польської молоді, так звана «підпільна армія». Проте 15 листопада того ж року всіх підпільників заарештували енкаведисти і після тортур привезли до Станіславського суду, після чого більшість слідів злочинців зникла назавжди. Нещасна доля спіткала коломийських поляків – власників підприємства: Томаша Штаффеля, директора Польського банку (розстріляний), директора машинобудівної фабрики Владислава Плежи (розстріляний), Кароля та Болеслава Біскупських, власників верстатно-ливарного заводу (заслано до

концтабору на 8 років, майно повністю конфісковано).

Початок 1941 року був надзвичайно важким для українців, українських міст та його околиць. Тоді, за спогадами М.Кейвана, «...у Коломиї відбувалися арешти і заслання до Сибіру. На вокзалі три дні стояли товарні потяги, наповнені людьми, призначеними на заслання. Страх і напруга охопили місто. Цими днями Геллер (обидва лікарі-євреї – І.М.) увійшов у палату лікаря, де були ми з Фрішем, незвичайно веселий і щасливий, він почав розповідати про польський останній жарт. Фріш висловив здивування, що хтось хоче пожартувати на що Геллер сказав: «Чесно кажучи. Ми знаємо, що депортували українців, а не євреїв. Чому я маю сумувати?» Фріш пішов, сказавши, що його не здивували антисеміти. Поки серед євреїв є такі люди, як Геллер, завжди будуть антисеміти."

У січні 1940 р. за попередньою домовленістю між радянським урядом і урядом Третього Рейху німецькі колоністи розпочали депортацію із земель Західної України (в тому числі й Покуття). Тим часом більшовики депортували поляків до Казахстану та Сибіру. Першими депортували урядовців, поліцейських, військових старшин та членів родин польських колоністів[4, с.95].

Гміни, повіт і округ були відновлені під час німецької окупації. Коломийський район був створений у значно більших межах, ніж попередній однойменний район. 1 серпня 1941 року Коломию було оголошено районним центром дистрикту «Галичина». Рис 2.1 показує зміну чисельності расових і соціальних груп за дворічний період (1943 р.).

Рис 2.1 Етнічні групи Коломиї в 1938 році [20, с.18].

Отже, етнічний склад населення Покуття загалом і Коломиї зокрема за 1939–1941 рр. суттєво змінився кількісно та якісно. Переміщення населення є як спонтанними, так і ініційованими владою. Слід також віднести внутрішню міграцію – переважно із сільської місцевості до міст області. У переважній більшості випадків особливе значення має етнічна приналежність населення. У період 1939-1941 рр. була чітка тенденція збільшення єврейської діаспори за рахунок туристів з радянських територій і зменшення за рахунок іммігрантів з польських груп. Наплив туристів став «подразником» і в багатьох випадках викликав міжетнічну напругу. Водночас різке зменшення населення Польщі посилювало расовий характер польської діаспори та створило серед поляків негативний імідж інших етнічних груп, переважно євреїв [19, с.37].

Зміни суспільно-політичного режиму у вересні 1939 р. призвели до руйнування існуючих на той час і встановлення нових соціальних і расових ієрархій на досліджуваній території. Перший етап міжетнічної боротьби за нову суспільно-політичну та правову ситуацію припав на період від початку Другої світової війни до окупації західноукраїнських територій частинами Червоної Армії, особливо Покуття та Коломиї. За цей короткий проміжок часу визначилися соціальні та етнічні позиції щодо перспективи входження західних областей до Української Радянської Соціалістичної Республіки. Реакція українців та євреїв на вступ частин Червоної армії на територію Західної України, особливо Покуття, була, по суті, першою суперечністю у стосунках між поляками та українцями та євреями з одного боку та з другого.

Польська громада Коломиї болісно пережила втрату польської державності та невідворотні зміни власної долі. Вплив травми посилювався «невиконаними обіцянками» представників інших народів. Численні звіти польських громадян підтверджують, що для них було тяжким тягарем бачити ентузіазм місцевих євреїв та українців, які організовували загони самооборони, боролися проти відступаючих частин польської армії, готували заходи для урочистих мітингів проти Червоної армії. Був ображений патріотизм поляків. Місцеві поляки, які донедавна мали

пріоритет у всіх сферах життя і були гарантовані польською державою, разом із втратою державності відчували втрату національної безпеки.

У багатьох районах Покуття, на шляхах просування Червоної армії, особливо в сільській місцевості, часто відбувалися вбивства польських вояків, що втікали, місцевих представників польської влади, а також насильство над українцями та євреями, організоване польським військом (пацифікаційні операції). У містах Покуття, через які наступала Червона Армія, конфлікти на національно-політичному та національно-соціальному ґрунті були швидко взяті під контроль. Нове протистояння між «поляками-українцями та євреями» поглибилося на другому етапі міжнаціональної боротьби за нове місце в соціальній структурі під час радянзації Покуття [36, с.28].

2.3. Поляки у радянських винищувальних батальйонах (весна 1944 – початок 1945 рр.)

Діяльність винищувальних батальйонів (ВБ, «Істребки») в Західній Україні наприкінці німецько-радянської війни (або, як їх ще називають «винищувальні батальйони» в українських підпільниках, «Істребителі», «Істребки», «Стріпки»).) продовжує перебувати на узбіччі наукових досліджень.

Насамперед бракує комплексних наукових праць про Світовий банк, систематизуючих та узагальнюючих конкретні прояви його діяльності в селах, районах і районах Західної України.

Непідготовленому читачеві інколи важко зрозуміти, що «вимирання» не є унікальним явищем, властивим лише західній Україні. Адже такі воєнізовані організації НКВД створював на початку війни 1941–1945 років для боротьби з ворожими диверсіями та «бандитизмом» у прифронтових районах чи поблизу тилу (включали й учасників національно-визвольного руху).

На жаль, на сьогоднішній день відсутні об'єктивні дослідження деталей етнічного складу СБ, його еволюції, неоднорідності тощо. За кількома винятками, автори не відстежують хронологічний порядок, у якому польські «компоненти» стали домінуючими в регіональних батальйонах із вищою часткою польських

меншин наприкінці німецько-радянської війни, щоб вплинути на представників номінального стану.

Мається на увазі територія колишнього німецького регіону «Галичина» після відновлення там радянської влади. Територіально це нинішні Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська (без півночі) області. Восени 1944 р. і на початку 1945 р. багато поляків служили в різних місцевих винищувальних батальйонах (особливо на Тернопільщині). Серед «руйнівників» Волинської та Рівненської областей їх було ще менше.

Враховуючи нинішній високий рівень дискусій навколо складних розділів української та польської історії 1940-х років, важливо проаналізувати домінування державотворчих етнічних груп СБ у Західній Україні, де проживають поляки та українці. Маються на увазі деякі території, які під час нацистської окупації України належали до округу «Галичина» («Distrikt Galizien») [18, с. 53].

Зрештою, багато тамтешніх поляків (часто пов'язаних із польським націоналістичним підпіллям), навіть після того, як радянська влада їх перекинула звідти на Захід, прагнули включити свої рідні поселення до складу польської держави, пам'ятаючи, що до 1939 р. Ле Тернопіль, Вув. , а Станіславське воєводство входили до II Речі Посполитої.

Для з'ясування національного складу районних батальйонів Тернопільської області багато зробив історик Сергій Ткачов. Вже в 1990-х роках, користуючись фондами Архіву МВС Тернопільської області (тепер Архів ГУ МВС Тернопільської області), він наводить конкретні приклади значної кількості поляків за часів 1-го батальйону. .

Наприклад, у лютому 1944 року в Збараській збройній армії служило 119 поляків із 166. Навесні майже виключно представники цього народу формували Тербовлянську ВБ (78-80 бійців).

З 48 Буданівських (тепер Буданів у складі Тербовлянського району) аж 40 були поляками. Влітку 1944 р. до Бережанського батальйону приєднався 171 поляк (загальна чисельність – 180 вояків).

На 1 червня 1944 року на Тернопільщині вже діяв 21 винищувальний батальйон, створений Сергієм Ткачовим. З 1046 осіб, які там служили, 617, або 59 відсотків, були поляками. Ця інформація була підтверджена іншими джерелами.

Первісний етнічний склад Бучацького ВБ дещо неясний. З одного боку, джерела з Ткачова стверджували, що наприкінці липня, незабаром після створення формування, 110 із 250 осіб особового складу мали польську національність.

Але за словами дослідника Нестора Мізака, принаймні з кінця липня до листопада 44-го «руйнівниками» на Бучачині були «переважно» поляки.

Науковець наводить приклади вбивства ними українців у таких місцях, як нинішній Бучацький район: село Скоморох Бариші село Заревінці «На Бучаччині немає жодного села, яке б не залишило по собі плям поляків», — пише він.

Трохи пізніше Тернопільщини в окремих районах Станіславської (нині Івано-Франківська), Львівської та Дрогобицької (нині Львівської області) у регіоні також був сформований радянський винищувальний батальйон, який складався з представників Польщі.

Наприклад, у серпні 1944 р. СБ Богородчан (теперішній районний центр Івано-Франківської області) налічувало 70 поляків. З 1 по 10 листопада 1944 р. у районному центрі Ланчин того ж району 50 «винищувачів» (30 поляків і 20 українців) надавали допомогу місцевим працівникам НКВС [3, с.366].

На території Станіславської та Тернопільської областей також мали місце непорозуміння між «руйнівниками» та місцевим українським населенням. Наприклад, підрозділи Коломиї заарештували Пилипа з Коломийського району та с. Трач (Косифський район).

У селі Стопчатові (той же район) поляки, що служили СРСР, знищили мурований костел і Народний дім. 1 травня 1944 року в селі Воскресінці (Коломийський район) вони кинули гранату в хату, вбили студента політехнічного інституту Мирослава Григорчука і поранили його сестру.

Інформація про перші кілька місяців існування деяких Світових банків часто досить суперечлива.

Згадаймо, наприклад, драматичну історію батальйону в Бережанах, центрі Тернопільської області. За словами Шимона Редліха, наприкінці липня 1944 року, після вступу Червоної армії в обласний центр, до місцевого винищувального батальйону приєдналися 150 бійців польської Армії Крайової.

Однак наведені цифри вищі за ті, що наведені у заяві начальника УНКВС Тернопільської області в м. Сараєво 29 липня на «ВЧ». Як пише автор (маючи на увазі війська АК), після відступу німців у Березані залишився «Польський партизанський загін» чисельністю 130 осіб під командою сотника Франца Токарчика.

Останній «зробив пропозицію допомогти боротися з українськими націоналістами» начальнику райвідділу НКВС. Він повідомив «область» про приїжджого, тому УНКВД направило до Березані агента «Свою» (поляк за національністю), щоб дізнатися більше.

Згодом уповноважений повідомив, що 26 липня керівники місцевих «польських організацій» провели нараду, на якій вирішили «запропонувати» 50 поляків Белезанському РВ НКВС з метою використання їх як бійців СБ для захисту міста [17].

28 липня А.Ківець Шинальський повідомив про це в райвідділ. Однак його попросили надати анкетні дані про всіх місцевих польських «партизанів». Зробили це тому, що УНКВС Тернопільської області дало їм вказівку мобілізувати їх до Війська Польського, як тільки почнеться призов.

Адже в науковій монографії Ігоря Ільюшина йдеться, що «групу лейтенанта Шинальського в Бережанах роззброїли», а потім його самого кілька разів допитували в НКВД як АК.

"З дня створення батальйон брав участь у всіх бойових операціях, що велися в цьому районі. Батальйон діяв не самостійно, а діяв як допоміжна (сила НКВС) збройна сила. Всі його дії були проведені до 27 серпня, Круглов. , нарком НКВС, письмово доповів у Чоткова.

Оскільки винищувальні батальйони на Західній Україні передусім були призначені для боротьби з підпільним збройним націоналізмом ОУН і УПА, поляки

були домінуючими в їхніх перших формуваннях, а їхнє «сусідство» з українським цивільним населенням негативно вплинуло на й без того напружені польсько-українські відносини. етнічна приналежність Взаємовідносини зазнають негативного впливу в цілому.

У жовтні 1944 року невідомий українець спостерігав, як на територію колишнього Заліщицького району Тернопільської області «заскочили» учасники польського націоналістичного підпілля.

«Варто зазначити, що польське підпілля не виступало активно проти українського народу, а виступало чітко під виглядом «таборів смерті», — написав він [33].

«У Тербовлянському та Бережанському винищувальних батальйонах бійці польського винищувального батальйону проявляли націоналістичне протистояння з українським народом, а також випадки мародерства», — повідомляє радянський документ 1944 року.

Подібний підхід був у ВБ у центрі Комарного району Дрогобицької області (нині м. Комарно Городоцького району Львівської області). Оскільки, за вказівкою начальника Рябківського райвідділу НКВС, воно складалося виключно з поляків, під час дій проти українських повстанців бійці цього формування били мирне українське населення, конфіскували їхнє майно, палили будівлі та ображали їх.

«Дії табору смерті розпалювали міжнаціональну ворожнечу між українським і польським народами, що спонукало цивільне населення називати батальйон «польською поліцією», — підсумовував звіт від 5 грудня секретар ЦК КП(б)У У Д. Коротченко, виконувач обов'язків прокурора УРСР С. Шугуров У зв'язку з цим Шугуров вніс до наркома НКВС УРСР подання про притягнення злочинця до відповідальності.

Влітку 1944 року такі ж «винищувальні загони» діяли в Галицькому та Тисменицькому районах нинішньої Івано-Франківської області. Основними їхніми функціями були: «реформи на селі, арешти та вбивства українців, ліквідація відділів ОУН».

Після підписання Радянським Союзом Люблінської угоди з маріонетковим Польським комітетом національного визволення (9 вересня 1944 р.) почалися спроби «врівноважити» поляків і українців у винищувальних батальйонах.

По-перше, польські «Істребки», як і інші поляки призовного віку, були мобілізовані до лав так званої Першої польської армії СРСР під командуванням генерала З. Берлінга (дод Б).

Восени до Червоної армії розпочався призов на військову службу, в тому числі польських чоловіків віком від 18 до 36 років (дод В). Наприклад, ще у вересні облівійськком перекинув до ЧА одразу шістьох бійців Коропецького винищувального батальйону, хоча їх було лише 55.

Крім того, енкедисти роззброювали частину польських членів винищувального батальйону. Стартуємо з Тернопільщини. Так, у період з жовтня до початку листопада 1944 р. польських вояків Поморянського ВО було роззброєно та «кудись відправлено» (нині Поморяни — селище Золочівського району Львівської області). Потім оголосили туди набір українців. З села Полюхова зголосилося 20 осіб, 7 з Альфредівки та 1 з Унтервальду [1, с. 227].

У Дрогобицькій області в грудні 1944 року радянська влада розпочала арешти польських «Істребків». 20-го в Жидачеві та Стрию було заарештовано одночасно 250 поляків, у Роздорі — 40, у Журавні — 10. Арешти тривали до 15 лютого 1945 року. "Ті, хто залишився, не змінили своєї поведінки", - написав Оунівець.

Незважаючи на зміну ставлення радянської влади до поляків у винищувальних батальйонах Західної України, наприкінці 1944 р. вони все ще переважали в деяких районах Тернопільської області.

Так, на межі 1944/1945 років поляків було більше, ніж українців, росіян та представників інших національностей, таких як Бережанський (130 із 143), Великобірківський (63 із 97), Золотопоцький (87 із 110), Козівський (71). 76), Монастирському (87 із 125), Підгаєцькому (127 із 180) районах.

Крім того, поляки мали значну перевагу в «приписаних» до НКВД винищувальних батальйонах Козова (71 із 76) та Великоглибоцького (84 із 116).

Перевага поляків над українцями зберігалася в винищувальних батальйонах Бучацький, Коропецький (120 з 206), Струсівський (56 з 90), Товстенський (70 з 110), лютий 1945 р.

Тривають сутички та бої за участю українських «стрибків», випадки непорозумінь з мирними українцями. У цьому плані, отже, виділяється ВБ Мельниці-Подільської (нині село Борщівського р-ну).

Серед них було близько 100 польських вояків і лише один українець. Вони брали активну участь у каральних операціях проти українських повстанців у подністровсько-збрушанському трикутнику – в Іван-Пості, Вовківцях, Дзвенигороді, Ратківцях, Трубчині, Заваї, Свято-Троїцьких окопах та ін.

Так, у лютому 1945 року в бою під Вовківкою, що на верхньому Подністров'ї, вони поранили і взяли в полон яйценосця Антона Качківського. Ув'язненого тримали в окружній тюрмі і 10 лютого 1945 року відбулася публічна страта - його повісили на базарній площі [16].

Через три дні «червоноармійці» викинули тіла повстанців за млин. Деякі жителі села поховали своїх героїв на сільському кладовищі. У 1990-х роках. На його могилі встановили кам'яний хрест.

На початку 1945 року поляки становили близько 60% із понад 4 тис. «винищувачів», які обслуговували радянську владу на Тернопільщині.

Натомість на Дрогобиччині польські «винищувачі» становили лише 22,75 відсотка (1288) від загальної кількості комбатантів (5660). Дивно, але невдовзі, станом на 15 лютого, чи не в кожному райцентрі та містечку Дрогобиччини почали діяти винищувальні формування з «переважно неукраїнців», як правило, росіян («москалів») під керівництвом.

Що стосується Львівщини (без Дрогобиччини), то там на кінець 1944 року, коли бойові винищувальні батальйони (близько трьох десятків) на 30% склалися з місцевих поляків, проживало 162 229 осіб.

Станом на 1 березня наступного року загальна кількість відомих «кілерів» становила 3219 осіб. Також, судячи зі статті Тараса Ремарчука, винищувальних

батальйонів навесні не було в усіх областях. У деяких місцях, наприклад у районі Бродіффа, створення таких підрозділів було «відкладено» до кінця 1945 року.

Проте свою діяльність на Олещині (нині у складі колишнього Олеського району – Буського району) вони розпочали ще у 1944 році. Наприклад, житель села Хмелева стверджує, що одразу після повернення радянської влади тут був створений відділ знищення (у складі 7 поляків і 3 українців).

Він також зізнався слідчим СБ, що з січня по червень 1945 року брав участь у прорадянських операціях у селі Кругов (покарання, грабежі, пограбування) разом із «руйнівниками» сіл Олеського району, Вергобуж, Побіч (нині с. всі три в Золочівському пов.), Лукавець (тепер Бродівського р-ну). Станом на 24 лютого 1945 року в Олеському військовому окрузі під командуванням Михайла Горбачевського служило 150 поляків.

Навесні 1945 року НКВС УРСР видав низку розпорядчих актів щодо вилучення поляків з винищувальних батальйонів.

Однією з можливих реакцій на це стала березнева заява начальника НКВС Тернопільської області Романа Сараєва про роззброєння та виключення поляків із батальйону. 20 квітня та 23 травня 1945 року НКВС УРСР видав аналогічні директиви № 11/860 та № 11/80021-а [35, с.154].

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

3.1 Розвиток відносин України та Польщі сучасних реаліях

Вступ Польщі до ЄС створив для України нову реальність: вперше країна серед її членів лобювала вступ України до ЄС і НАТО. Водночас в умовах постпомаранчевого розвитку існує потреба суттєво модернізувати структури та наповнити політичний діалог між Україною та Польщею. Наприклад, дуже важливою стала співпраця, спрямована на приведення України у відповідність до першого з Копенгагенських критеріїв («політичних» критеріїв) для членства в ЄС: забезпечення стабільності демократичних інститутів, захисту прав людини та верховенства права. 2005 рік був оголошений Республікою Польща Роком України та відкритий у Варшаві у квітні 2005 року за участю Президента України В. Ющенка.

Україна та Польща підписали угоду про академічне визнання документів про освіту та науковий ступінь та співпрацю у сфері інформатизації. Розширилися торговельно-економічні та технологічні зв'язки між Україною та Польщею. Республіка Польща стала найважливішим економічним партнером України в Центральній Європі. Україна є другою за величиною країною польського експорту. Станом на 2008 рік українсько-польська програма спільного співробітництва в галузі науки і техніки включала понад 150 спільних наукових проєктів.

Транскордонне співробітництво відбувалося в рамках створених у середині 1990-х років Карпатської та Бузької європейських зон. Водночас майже на всі сфери двосторонніх відносин вплинули питання, пов'язані зі вступом Польщі до Шенгенської зони наприкінці 2007 року, що призвело до нових процедур і правил перетину українсько-польського кордону, а отже розвитку та оптимізації співробітництва між двома країнами. додаткова складність [2, с.75].

Важливим акцентом у розвитку двосторонніх відносин стало ініціювання Польщею активізації східного вектору в політиці ЄС. Ідея зміцнення східного вектору Європейської політики сусідства (ЄПС) стала одним із пріоритетів

зовнішньої політики Польщі у 2008 році, і Польща позиціонувала себе як лідера в цьому плані. Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський представив напрямок зовнішньої політики країни на 2008 рік у парламенті 7 травня 2008 року, оголосивши ідею: «Польща повинна продовжувати зосереджуватися на розвитку спільної зовнішньої політики на Схід». Водночас Польща прагне і прагне зміцнити свої позиції в ЄС, головним чином за рахунок посилення ролі в Східній Європі [29, с.118].

Ян Каліцький, директор Центру східноєвропейських досліджень Варшавського університету, підтвердив цю точку зору в інтерв'ю Польському радіо: «Хочу підкреслити, що позиція Польщі в ЄС залежить від нашої підтримки та сили.» Міністр закордонних справ Польщі наголосив, що Польща має намір реалізовувати ЄПС на сході разом зі своїми партнерами – Чехією, Словаччиною, Угорщиною, Естонією, Литвою, Латвією, Румунією та Болгарією, а також Швецією. На засіданні Європейської Ради в березні 2008 р. Польща підтримала пропозицію про створення Союзу для Середземномор'я, таким чином розраховуючи на підтримку ЄС у відокремленні східної орієнтації ЄПС.

Ці польські наміри були одночасно реалізовані та відображені у польсько-шведській спільній пропозиції «Східне партнерство» від 23 травня 2008 року. Відбувшись у Брюсселі 26 травня 2008 року, він став флагманською ініціативою для всього ЄС. 26 травня 2008 року на зустрічі міністрів закордонних справ ЄС у Брюсселі Польща та Швеція висунули загальну пропозицію щодо поглиблення політики ЄС на схід, тобто «Східного партнерства ЄС». (далі - ВП). Ініціатива спільного підприємства спрямована на шість країн: Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан і Вірменія є найближчими цілями, також очікується технічне та експертне співробітництво з Білоруссю. Спільне підприємство – це певний набір інструментів і не гарантує перспективи вступу до ЄС. Водночас через цей інструментарій можна відкрити канал ЄС для реалізації інтеграційних проектів на території окремих країн. На думку багатьох політиків і дослідників, спільні підприємства можуть бути корисним механізмом прискорення політичної та економічної модернізації східних партнерів. Таким чином, після вступу Польщі до

ЄС відносини між двома країнами набули нового змісту та посилилася її роль як адвоката та лобіста євроінтеграційних та євроатлантичних процесів України. З одного боку, це виражається у підтримці ідей України, а з іншого – у формуванні та реалізації конкретних планів співпраці між ЄС та країнами Східної Європи. Насамперед, йдеться про програми громад, особливо про проект «Східне партнерство». Це польсько-шведська ініціатива, щоб реально пришвидшити процес вступу України (та інших країн Східної Європи) до ЄС.

Перші місяці 2010 року супроводжувалися змінами у вищому державно-політичному керівництві України. За результатами чергових виборів Президентом України став Янукович. Водночас призначення Азарова прем'єр-міністром означає, що Партія регіонів зосередила в Україні вищу державну та адміністративну владу. Трагедія під Смоленськом і загибель президента Л. Качинського призвели до дострокових виборів глави польської держави. Перемога Б. Коморовського супроводжувалася зосередженням влади по президентсько-прем'єр-міністрській лінії в руках партії «Громадянська платформа» [34, с.357].

Ключовими напрямками визначено реформи між Україною та Польщею, розширення економічних зв'язків, інвестиційне співробітництво між двома країнами, підтримку та допомогу Польщі в інтеграції України до Європейського співтовариства та скасування візової системи між українцями та країнами ЄС. Цей етап для обох країн. Для України досвід сусідів має значення, адже у 2009 році, коли вся Європа переживала рецесію, економіка Польщі зросла на 2,4% — найкращий на той час показник. Європейський Союз. Станом на 2009 рік Україна та Польща мають розвинену міжрегіональну мережу контрактів, між органами місцевого самоврядування двох країн укладено близько 430 угод про партнерство.

У 2009-2010 роках Польща мала найбільші іноземні інвестиції в Україну – 730 мільйонів доларів. Українські інвестиції в Польщу були також найбільшими іноземними інвестиціями, склавши 1,2 млрд дол. В Україні працює понад 1000 польських компаній з польським або змішаним капіталом. Політична боротьба та її вплив на українсько-польські відносини, а також негативне тлумачення та часто спотворення історичних подій зацікавленими сторонами, відносини між Україною

та Польщею почали тяжіти до прояснення політичних відносин. Так, 20 червня 2013 р. Сейм Польщі прийняв заяву про те, що «9 лютого 1943 р. напад сил УПА на волинське село Паросля розпочав жорстоку кампанію фізичного знищення поляків, яку організували Українські націоналісти та банделівська фракція Української повстанської армії». У документі також зазначено, що близько 100 тис. поляків стали жертвами антипольських дій УПА. За текст документа проголосувала більшість депутатів верхньої палати парламенту Польщі.

Сьогодні розвиток стратегічного партнерства між Україною та Республікою Польща відповідає національним інтересам обох країн. Польща є важливим союзником нашої країни в міжнародних організаціях та регіональних об'єднаннях. Як член Європейського Союзу та НАТО, Польща послідовно підтримує європейську інтеграцію та євроатлантичні прагнення України, постійно наголошуючи на необхідності політики «відкритих дверей» по відношенню до нових держав-членів, є одним із найбільших учасників СММ ОБСЄ в Україні. .

Польща засуджує агресію Росії проти України на всіх міжнародних майданчиках, рішуче підтримує територіальну цілісність і суверенітет України в міжнародно визнаних кордонах, виступає за звільнення політв'язнів Кремля та послідовно підтримує політику ЄС щодо санкціонування окупації Росією Автономної Республіки Крим та Сербії. Місто Вастополь та деякі райони Донецької та Луганської областей [6].

Україна та Польща активно співпрацюють у таких питаннях, як енергетична безпека та диверсифікація джерел енергопостачання, кібербезпека, військові технології та оборонна промисловість. Підтримувати тісний діалог і співпрацю в культурній і гуманітарній сферах. Велика українська громада в Польщі та польська громада в Україні зробили важливий внесок у зміцнення відносин між двома країнами.

Активно розвивається торговельно-економічне співробітництво. За підсумками 2019 року товарообіг між Україною та Республікою Польща склав 8,03 млрд дол. Сполучені Штати, зростання на 6,7% порівняно з 2018 роком. Триває тенденція до подальшого зростання обсягів двосторонньої торгівлі з Польщею.

Україна залишається пріоритетною країною для розвитку допомоги з боку польського уряду. Протягом 2014-2019 років Уряд Республіки Польща надав Україні гуманітарну допомогу за допомогою своїх інструментів багатосторонньої та двосторонньої допомоги на загальну суму близько 8,4 млн доларів США. У рамках Програми співробітництва розвитку Республіки Польща на 2016-2020 роки реалізовано 36 проектів загальною вартістю близько 5,4 млн доларів США. НАС.

Активно здійснюється міжрегіональне співробітництво, співробітництво у сферах освіти, науки, культури, молодіжні обміни.

Між Україною та Польщею діє понад десяток важливих двосторонніх інституційних механізмів.

У травні 2019 року у Варшаві відкрився Український бізнес-центр, який має надавати комплексні послуги для українських компаній, які виходять на польський ринок.

У 2022 році під час російсько-української війни громадяни Польщі брали участь у багатьох протестах проти вторгнення Росії в Україну, а Польща прийняла більшість українських біженців. Польща передала Україні гаубиці Krab, а також танки PT-91 Twardy радянських зразків і польських модифікацій, а також протитанкову зброю, амуніцію та боєприпаси для української армії [31, с.14].

3.2. Антагонізми в українсько-польських відносинах

5 липня 2013 року 148 народних депутатів України – 118 обласних, 23 комуністи та кілька позафракційних – звернулися до Палати представників Республіки Польща з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу. Заява, яка вважається безпрецедентною, була підписана напередодні 70-ї річниці вшанування пам'яті жертв українсько-польського конфлікту 1943-44 років. Президент Кравчук назвав геноцидом тих регіоналів, які закликали польський парламент визнати події на Волині, «зрадниками українського народу».

У 2014 році президент України Петро Порошенко попросив поляків пробачити трагедію Уоррена у виступі перед обома палатами польського

парламенту, в якому також брав участь президент Польщі Броніслав Коморовський.

На початку червня 2016 року такі українські знаменитості, як президент Кравчук і Ющенко, виступили з відкритим листом до керівництва польської держави та всього суспільства. На початку липня польська еліта відреагувала на це звернення українців листом: лист під назвою «Брати-українці» був опублікований у польських ЗМІ та підписаний 40 авторитетними представниками польського народу, серед яких троє колишніх президентів: Лех Валенса, Олександр Квасневський і Броніслав Коморовський. Численні польські політичні, громадські та культурні діячі та журналісти.

6 липня 2016 року Сенат Республіки Польща прийняв «Проект постанови про вшанування пам'яті громадян Другої Речі Посполитої – жертв розстрілу українських націоналістів у 1939-1945 роках». У ньому, зокрема, йдеться: загальна кількість жертв – 100, десятки тисяч людей, серед яких євреї, чехи, вірмени та українці; Воїни віддають їм найвищу шану; шанують і дякують тим українцям, які ризикували собою, рятуючи поляків, і запропонувати для них спеціальний приз. 7 липня маршалок Сенату Станіслав Карчевський подав проект постанови до Законодавчої комісії (голова Станіслав Гогач), яка розглянула поправки та схвалила їх на своєму засіданні 7 липня проект і направила його на затвердження Сенату [40].

Увечері 7 липня 2016 року Сенат прийняв ухвалу (за — 60, 23 проти, 1 утримався) щодо Волинської трагедії. У резолюції сенатори закликали польський Сейм визначити 11 липня «Національним днем пам'яті жертв геноциду, скоєного українськими націоналістами проти громадян Другої Речі Посполитої».

«Президент Петро Порошенко разом із українською делегацією у складі представників Президентського Уряду України, Посла України в Республіці Польща Андрія Дешиці та Народного депутата Надії Савченко вшанували пам'ять загиблих та поклали квіти до загиблих. Меморіал жертвам Варренської трагедії у Варшаві. Прес-служба Президента. 8 липня 2016 року Порошенко став на коліна та поклав вінок, що було сприйнято польським суспільством. Однак така поведінка

викликала негативну реакцію в суспільстві. Українське суспільство Ляшко вважав, що президент вкотре принизив український народ на міжнародній арені.

Крім того, О.Ляшко разом із народним депутатом Віктором Вовком зареєстрували у парламенті проект постанови щодо заяви Верховної Ради щодо намірів Сенату та Зборів республіки. У ньому вони «вносять до Верховної Ради рішуче засудження односторонніх дій Сенату та Палати депутатів Республіки Польща, спрямованих на перегляд результатів позитивної співпраці, досягнутої протягом останніх десятиліть українсько-польського конструктивного діалогу». , посилаючись на Відбулася спільна об'єктивна оцінка історичних подій, зокрема у Воррені, у взаємоузгодженому документі».

11 липня 2016 року в ефірі інформаційного каналу TVP Міхала Рахоня «Mięła 20» міністр оборони Польщі Антоні Мацеревич назвав події, пов'язані з Волинською трагедією, «беззаперечним геноцидом» (zbrodnia ludobójstwa), відповідальність несе Росія. за трагедію Варрена, бо вони (більшовики) «організували геноцид, використовуючи деяких українських націоналістів». Міністр також заявив, що польське суспільство також винне в тому, що не говорить правду про ці події, і що в інтересах Польщі підтримувати незалежний розвиток України, заснований на правді. 12 липня 2016 року в українських ЗМІ з'явилася інформація про інтерв'ю з А.Мацеревичем [12, с.217].

Головним ініціатором парламентського розгляду питання є голова польсько-української парламентської групи при Конгресі Міхал Дворчик. 22 липня 2016 року Конгрес проголосував за визнання події «геноцидом» (підтримали 432 з 460 членів Конгресу), а 11 липня буде визначено «Національним днем пам'яті жертв геноциду» Українських націоналістів проти поляків. Президент Порошенко висловив жаль.

Наступний пік протистояння припав на осінь 2017 року, коли урядовці у Варшаві скористалися складною ситуацією в Україні на той час і поновили тиск на відродження проблем, пов'язаних із взаємним нищенням традиційної історії, яке мало місце в той час.

Польща заборонила в'їзд секретарю Українського комітету вшанування пам'яті учасників АТО та жертв війни та політичних репресій Святославу Шеремети. Варшава погоджується з'ясувати відносини з Києвом. «Це вперше після того, як польські дипломати оголосили, що їхня країна більше не прийматиме українських посадовців, які нібито применшували звірства проти поляків під час війни та прославляли націоналістичні групи, які боролися за незалежність України, іноді разом з нацистськими військами. Один такий випадок стався один раз».

Невідомі спалюють український прапор під час параду до Дня Незалежності Польщі 1 листопада 2016 року. Хто це зробив, встановити неможливо. За даними польських ЗМІ, вони видавалися за фанатів футбольного клубу у Варшаві. Польська влада заперечує будь-яку причетність до організації маршу, під час якого було спалено прапор. Тим часом опозиційні політики в Польщі наголошують на необхідності притягнення злочинців до відповідальності. «Незалежний націоналістичний портал», 12 листопада оприлюднили інформацію про те, що за спаленням прапора стоїть проросійська псевдопатріотична організація «Національна вільна Польща» (нараховує до 10 учасників). Учасників операції та лідерів організації «Національна вільна Польща» побили польські націоналісти. Інформацію про побиття підтвердив керівник групи[37, с.147].

29 березня 2017 року невідомі обстріляли Генеральне консульство Польщі в місті Луцьку. Результатом стало припинення роботи консульства в Україні. За фактом відкрито кримінальне провадження за ст. 258 Кримінального кодексу України (Терористичні акти) Основною версією слідства є проведення інформаційних операцій спецслужбами РФ, розглядаються інші версії: дії радикальних угруповань, особисті образи. Наступного дня після нападу на посольство активісти спробували влаштувати акцію протесту та перекрити рух транспорту в селі. Однак мітингувальників затримали, і організатори мітингу можуть забезпечити його виконання. Більше того, прихильники версії про причетність РФ до конкретних подій пов'язують свої нинішні надбання саме з активізацією польської сторони у розслідуванні авіакатастрофи під Смоленськом.

6 листопада 2021 року невідомі розфарбували пам'ятники Юзефу Пілсудському і чотирьом легіонерам у Кракові синім і жовтим кольорами. Польські правоохоронці звернули увагу, що кольори українського прапора нанесено навпаки.

Згодом одного з двох вандалів, який виявився громадянином України, затримала польська поліція. Затриманий заявив, що йому та спільнику "доручили" пошкодити пам'ятник Пілсудському напередодні Дня Незалежності Польщі 11 листопада.

25 листопада у Львові затримали двох вандалів, які розгромили польський військовий пам'ятник, також відомий як «цвинтар орлят». Ще одному нападнику вдалося втекти. За свідченнями затриманих, їм пообіцяли заплатити за провокацію, але вони нібито не знали, кому і скільки, оскільки з клієнтом домовлявся друг, якому вдалося втекти [24, с.235].

РОЗДІЛ 4 МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЛЯКІВ НА ТЕРИТОРІЇ КОЛОМІЙЩИНИ В ШКОЛІ

4.1. Методичні прийоми краєзнавчої роботи з вивчення історії поляків на території Коломийщини на уроках історії України

Концепція шкільної історичної освіти націлює на глибоке вивчення історії рідного краю зокрема історії Коломийщини та етнічних груп, що проживали на даній території.

Виходячи з того, що вивчення історії Коломийщини та етнічних груп, що проживали на даній території може складати зміст цілого уроку або окремих його елементів, розрізняють два основні види занять: урок вивчення історії краю та урок з елементами краєзнавства, де місцевий матеріал використовується як окремі питання або факти, фрагменти. Їх розгляд проводиться на будь-якому з його етапів.

Твердження про те, що краєзнавство служить тільки ілюстрацією загальноісторичних подій, є помилковим. Відомі краєзнавці з вивчення Коломийщини В. Грабовецький, А. Даринський, М. Лисенко, І. Прус дійшли висновку, що «вивчення краєзнавчих матеріалів забезпечує ознайомлення учнів з найбільш яскравими й знаменними сторінками історії свого краю, допомагає збагатитися першоджерелами нашої духовності, більш глибоко усвідомити витоки свого батьківського коріння» [5, с. 23].

Розглянемо спочатку методику проведення уроків елементами краєзнавства з вивчення історії поляків на території Коломийщини. Залежно від співвідношення основного й місцевого матеріалів можна використати такі елементи краєзнавства на уроках історії України:

1. краєзнавчий вступ до уроку або одного із питань, що розглядаються на ньому;
2. краєзнавча конкретизація основних проблем занять;
3. краєзнавче доповнення до опорного матеріалу;
4. краєзнавчий матеріал як основа вивчення теми уроку або деяких його питань.

У методичній літературі з вивчення історії поляків, що раніше проживали на території Коломийщини, зазвичай наводяться рекомендації щодо великої кількості прийомів зв'язку основного й місцевої матеріалів, а саме: учитель пояснює нову тему, використовуючи місцевий матеріал.

Розпочинаючи заняття, учитель пропонує учням подати й навести такі краєзнавчі приклади й факти з історії Коломийщини в цілому, які можуть бути як вихідні й визначальні в подальшій роботі та допоможуть поступово наблизитися до історії життя поляків на території Коломийщини [3, с. 48].

Неважко прослідкувати, що в першому і другому випадку мова йде про використання місцевого матеріалу як вступу до уроку, а обидва методичні прийоми розрізняються між собою тільки характером роботи вчителя і учнів. У першій ситуації повідомлення проводить учитель, у другій – опирається на досвід і знання учнів, установлює необхідний факт шляхом бесіди з класом. Досвід і практика роботи підтверджують, що кожний з виділених вище прийомів може здійснюватись в різних формах: місцеві факти із життя поляків на Коломийщині наводяться у викладі вчителя, учні працюють над документом, текстовим матеріалом з історії Коломийщини й самостійно доходять висновку щодо характеристики умов життя поляків на даній території; факти та висновки формуються шляхом бесіди з учнями при актуалізації опорних знань і понять з даної проблеми. Усе це сприяє досягненню головної цілі – оновлення змісту історичної освіти з питань історії Коломийщини, глибоке пізнання минулого даного краю, формування патріотизму до свого краю та України в цілому.

Методичний прийом краєзнавчого вступу має обмежене значення й використовується порівняно рідко. Його призначення полягає в тому, щоб зацікавити учнів і ввести їх у коло питань, що розглядаються на уроці. Краще, коли вчитель здійснює це, опираючись на набуті школярами опорні знання або візуальні уявлення про знайомі їм місця Коломийщини, відомі факти із життя етнічних груп на даній території, або їх окремих представників. Наприклад, тему «Поляки на території Коломийщини у період 1939-1941 рр.» учитель пояснює так:

«Ви бачили в лісі недалеко від нашого міста (села) велику кількість пагорбів. Одні з них поросли деревами, ледве проглядаються, інші височіють на відкритій місцевості й зразу кидаються в очі. Але мало хто з вас знає, що, гуляючи лісом, він потрапляє на сліди Другої світової війни, ключову роль, в якій відіграли саме польські винищувальні батальйони, що формувалися саме на території Коломийщини. Місця, що височіють в лісі, полі, – це окопи, які свідчать про жакливі військові події, що розгорталися у нашому краї. Нині ви дізнаєтесь, яку ж роль у Другій світовій війні відіграв польські винищувальні батальйони».

Учні зацікавились: далеке минуле немовби стало ближче до них. Так здійснюється ознайомлення з подіями та фактами, що відбувалися на території Коломийщини за участі польських винищувальних батальйонів, які формувалися з польської етнічної групи на території Краю.

Краєзнавчий вступ інколи здійснюється шляхом бесіди з учнями. Наприклад, учителі Коломий, можуть перш ніж почати розповідь теми «Антагонізми в українсько-польських відносинах» просити дітей згадати, які пам'ятні меморіальні таблиці, архітектурні споруди бачили на вулицях свого рідного міста. Доповнюючи, коректуючи й розвиваючи їхні думки, педагог повідомляє нові факти й тим самим створює цілісну картину краю того періоду, тісно пов'язуючи з основним курсом «Історія України».

Наступний методичний прийом – це краєзнавча конкретизація основних питань уроку. Дана проблема у співвідношенні деталізації фактів і узагальнень та їхньої єдності ще недостатньо розроблена як у методиці історії, так і педагогічній науці взагалі. Конкретизація – розкриття загального через окреме, на конкретних фактах типових явищ, історичних подій, процесів, закономірностей. Вона виступає відповідним методичним прийомом повідомлення, яке в деяких випадках може не мати характеру деталізації. Розуміння й правильність використання конкретизації як прийому доцільна тоді, коли факти безпосередньо розкривають загальні явища, події й процеси історії, надають роботі вчителя цілеспрямованості, а думкам учнів більше точності та обґрунтованості. Так, вивчаючи тему «Причини та наслідки першої радянської окупації Коломий (1939-1941 рр.)», учитель шляхом логічних

завдань, роботи з документами, що стосуються діяльності радянської політики на теренах краю, визначає разом з учнями передумови й причини, які сприяли окупації радянською владою Коломиї.

Ще один прийом – краєзнавче доповнення до основного матеріалу. Тут слід урахувати вимоги програми систематичного вивчення історії краю не тільки на спеціально відведених для цього заняттях, але й в основному курсі. При цьому елементи краєзнавства необхідно чітко й раціонально поєднати з обсягом матеріалу так, щоб факти місцевої історії не ускладнювали виконання основних цілей заняття. Часто виникають ситуації введення додаткової інформації з історії краю, відповідно підібраної. У таких випадках бажано від конкретизації поступово й непомітно перейти до його розширення й доповнення. Наприклад, при вивченні теми «Історія та особливості виникнення польських розселень на території України», викладений матеріал, доповнюють цікавими й маловідомими матеріалами з історії життя польських етнічних груп безпосередньо на території Коломийщини, та їх вплив на історію та розвиток даного краю [1].

Доцільно практикувати самостійну роботу учнів з текстами, документами, підготовку повідомлень, рефератів, записи спогадів учасників подій, ветеранів і т. д. Використання краєзнавчого матеріалу як основи вивчення теми уроку або питання можливе у двох випадках: основні події локалізуються на території даного краю або Коломиї; типові явища або процес знаходять повний прояв в історії даної місцевості чи приблизно однакове вираження на території, що охоплює значну частину країни.

4.2. Краєзнавчі уроки як основа вивчення історії поляків на території Коломийщини

З появою Концепції шкільної історичної освіти, розробкою повної програми з історії краю провідну роль відіграють краєзнавчі уроки. Їхнє проведення спонукає вчителя не тільки до вирішення питання про місце в системі занять з історії України, але й продумування історичних і логічних зв'язків. Такі заняття мають певні напрями: зв'язок краєзнавчого уроку із заняттями відповідного періоду

історії країни; його тематичне поєднання з попередніми, а також повідомленнями, які давались для конкретизації чи доповнення. Досвід роботи підтверджує, що ефективні ті уроки, які відповідають сучасним вимогам. Їхню основу становлять:

1. різноманітність форм і методів з акцентом на самостійний шлях здобуття знань;
2. групове навчання й диференційований підхід;
3. оптимальність вибору типу уроку відповідно до обсягу, змісту краєзнавчих матеріалів.

Пропонуємо декілька з них. Так, під час вивчення теми «Поляки на території Коломийщини» з'ясуємо, що школярам відомо про історію свого краю, відомих історичних та політичних діячів, вагомі історичні події, що розвивалися на тернах рідного краю. Опіраємося на знання, які школярі отримали під час опрацювання курсу «Рідний край» (5 клас), самостійної роботи над різними джерелами. Учитель доповнює, уточнює, заохочує їхні відповіді.

Щоб зацікавити учнів й посилити пізнавальну активність, проводимо урок-екскурсію в музей історії міста Коломиї, де діти оглядають:

1. експонати з історії німецьких колоній міста Коломиї та їх злочини проти етнічних груп, що проживали в той час на території Коломийщини, зокрема Поляків;
2. історичні документи та інші експозиції присвячені освіті Коломиї кінця XIX - першої половини XX ст.ст.;
3. експозиції, що свідчать про стан розвитку економіки і торгівлі міста в XIX –XX ст. та роль поляків у їх розвитку;
4. експозиції, що присвячені історії єврейської, польської та інших громад міста;
5. експозиції з історії українських етнічних земель сучасної Польщі до 1944 року»
6. експозиції, що присвячені історії органів міського самоуправління та їх очільників (деякі з яких є поляками)

7. експонати присвячені періоду правління династії Габсбургів та вплив їхньої політики на історію краю.

Розглядаючи лані експонати та експозиції. Вчитель має акцентувати увагу на тому, що на території Коломийщини налічується безліч пам'ятників, що присвячені історичним подіям, в яких ключову роль відіграли саме поляки, які мешкали на території Коломиї [2]. Також вчитель розповідає про основні райони проживання різних етнічних груп на території краю, зокрема поляків.

Після відвідання музею учнями можна запропонувати умовну екскурсію в далеке минуле у формі усного або письмового оповідання.

Урок на тему «Наш край у першій половині XIX ст.» можна провести у формі бесіди з елементами лабораторно-практичної роботи з документами, краєзнавчими матеріалами. Для кращого засвоєння на шляху до формування системності й синхронності пропонуємо на початковому етапі уроку поставити перед учнями ряд запитань. Для цього використовуємо їхні опорні знання про революцію 1848–1849 рр. в Австрійській імперії з курсу «Всесвітньої історії».

1. Які причини та основні завдання революції в Австрійській імперії?
2. Порівняйте ставлення й позиції щодо революції поміщиків, буржуазії, селянства в Австрійській імперії.
3. У чому проявився вплив революції 1848 р. в Австрії на піднесення національно-визвольного руху на Прикарпатті зокрема Коломиї?

Розповідаючи про важке становище селян Прикарпаття (зокрема Коломиї) в складі Австрійської імперії, на нашу думку, варто опрацювати фрагмент роботи І. Франка «Земельна власність у Галичині» з постановкою випереджувальних завдань.

На закріплення матеріалу варто подати тематичні таблиці, у яких поряд із загальноісторичним матеріалом включений місцевий за такою схемою: Всесвітня історія Історія України Століття, роки Історія краю Революція у Франції, Німеччині, Австрійській імперії Вплив революції в Європі на Україну Запровадження російським царем «надзвичайного стану» в Україні Арешт Т.

Шевченка 1848–1849 рр. Революційні події в Галичині, створення Головної руської ради у м. Львові. Виступ І. Капущака, скасування кріпацтва.

Схема ілюструє виявлення спільного й відмінного (особливого) при вивченні подій і явищ загальноісторичного та місцевого значення, встановлення синхронності подій із всесвітньої історії, історії України та рідного краю.

Зміна в змісті історичної освіти поставила на порядок денний проблему пошуку адекватних йому форм і методів навчання. Усе більш домінуючою тенденцією стає перехід від традиційних уроків до семінарських, ігрових з широким використанням пізнавальних можливостей – дискусій.

Пропонуємо розробку на тему «Наш край у роки німецько-радянської війни 1941–1944 рр.» (11 клас). За три тижні до його початку в ході інструктивної бесіди з учнями ознайомлюємо їх із питанням уроку – участь різних етнічних громад (зокрема етнічної групи поляків), орієнтацій українців на території Коломийщини в роки війни.

Ураховуючи складність і водночас важливість теми, попередньо готуємо кращих учнів, які виступили б з повідомленням, та їхніх опонентів. Ознайомлюємо з документами, першоджерелами, іншою науково-краєзнавчою літературою (мемуари, спогади учасників, очевидців грізних подій). Для об'єктивної оцінки й зіставлення історичних фактів того періоду використовуємо як наукову літературу і публікації радянського періоду, так і нові друковані матеріали, що появились у роки становлення України як самостійної держави. Серед них виділяємо:

1. «Історія міст і сіл УРСР» (Івано-Франківська область);
2. «Від Путивля до Карпат»,
3. «Історія УПА»;
4. «Літопис УПА» (тт. 5, 6, 7).
5. матеріали обласних часописів і газет.

Оскільки обсяг читання великий, варто порекомендувати учням підготувати повідомлення вибірково з таких проблем:

1. «Напад фашистської Німеччини на СРСР. Поляки у радянських винищувальних батальйонах»;

2. «Окупація Прикарпаття гітлерівцями: жорстокий окупаційний режим»;
3. «Специфіка антифашистської боротьби на території Коломийщини»;
4. «Сучасна оцінка воєнних дій УПА на території Коломийщини»;
5. «Наші земляки – учасники війни».

У ході обговорення питань і вирішення проблемних завдань можуть розгорнутися дискусії. Тому на завершальному етапі бажано вчителю узагальнити й систематизувати знання учнів, коротко прокоментувати й оцінити рівень повідомлень, виступів.

Не менш ефективним методом застосування краєзнавчого матеріалу в процесі вивчення історії може бути проведення учнівських конференцій, наприклад, «Наш край в умовах боротьби за незалежність України»

Також усе більшого поширення набувають активні ігрові форми навчання, зокрема, історичні турніри, брейн-ринги і т. д. Їх доцільно проводити з метою узагальнення, повторення й систематизації набутих знань. До прикладу можна провести методичну розробку краєзнавчого уроку у формі брейн-рингу на тему «Коломия в складі Галицько-Волинської держави XII–XIV ст.» (7 клас).

Отже, вивчення теми «Поляки на території Коломийщини» з упровадженням краєзнавчого матеріалу залежить від його обсягу та часу, відведеного програмою для опрацювання даної теми. Через це не може бути якогось сталого рецепта для його використання. Варіанти можуть бути найрізноманітніші і залежать від досвіду й методичної підготовки вчителя, оцінки ним їхньої навчальної ефективності, навичок школярів працювати з краєзнавчим матеріалом тощо. Підібрана інформація з історії Коломийщини та етнічних груп, що проживали на даній території (зокрема польської етнічної групи) повинна бути достовірною і повноцінною з наукової точки зору і доступною та посиленою для самостійного аналізу учнями.

ВИСНОВКИ

Поляки були найбільшою етнічною групою після євреїв на території Коломийщини. Їх перший приплив до Коломиї та розселення в тодішніх межах міста пов'язують із хвилею польської колонізації після завоювання в XIV ст. Галичина. Без перебільшення можна сказати, що польська мова, а особливо польська культура, мали великий вплив на коломиянське життя XIV-XIX ст. Таким чином, посідаючи важливе місце в багатьох вузлах польського світу, Коломия до 1848 року стала центром українського відродження.

Польські сановники та аристократи, великі землевласники контролювали все політичне та економічне життя міста в 19 столітті - на початку 20 століття державна адміністративна влада та установи самоврядування, судочинства, освіти та управління були в руках поляків, фактично – у тутешній польській землі під владою шляхти. Поступово, під тиском поляків, старе право відступило, і урядовці, яким було призначено вживати німецьку мову в уряді, природно, перейшли на польську мову. Тому частина українців, а подекуди і євреї, особливо студенти, учні, службовці і навіть робітники, розмовляють польською мовою з суто практичних міркувань.

Протягом австрійського періоду поляки продовжували домінувати в усіх професійних групах і галузях міського господарства, за винятком сільського господарства.

Серед місцевих поляків значна частина чиновників була лояльною до Габсбурзької монархії, але мала власні пристрасті до національного будівництва, політичні імпульси та культурні ініціативи. У 1862-1907 рр. почесними громадянами міста стали 10 коломийських поляків: Щепан Камінський (1862), перший асесор Коломиї, гласний Коломийської повітової ради, посол Галицької ради, поміщик Богданович з Юркова Кшиштоф (1874), зав. Коломия Євген Кучковський (1876), голова повітової ради Коломиї, загайпільський поміщик Францішек Ясінський (1876), комісар коломийського старости Юзеф Янікевич (1882), власник нафтових копалень і рафінарів Печенігини Станіслав

Щепановський (1885), професор гімназії Леопольд Вейгель. (нар. 1886), коломийський пресвітер Северин Баньковський (нар. 1897), римо-католицький декан і канонік Зигмонд Павловський (нар. 1907), громадський діяч Фердинанд Павліковський (нар. 1907-1907). Єдиними українцями, які отримали Міську сеньйорську нагороду, були греко-католицькі священники, директори гімназій та священники-письменники. Амвросій Шанковський (1871).

Упродовж XIX – поч. XX ст. чисельність поляків в етнічній структурі Коломиї стала назагал стабільною, однак суттєво не збільшилася. Якщо ідентифікувати римо-католиків лише з поляками (відповідно до їхнього віросповідання), можна твердити, що у 1911 р. римо-католики склали лише 25% (8244 осіб) (у той час як євреї – 51%, а українці – 24% населення міста із селами Дяцьківці та Шепарівці).

Чисельність поляків в етнічній структурі Коломиї в XIX – на початку XX століття загалом була стабільною, але суттєво не зросла. Якщо віднести до поляків (за віросповіданням) лише римо-католиків, то можна сказати, що в 1911 р. римо-католиків було лише 25% (8244 особи) (тоді як євреїв 51% та українців 24%) у селах Дяцьківці та Шепарівці).

Що стосується Міжетнічних взаємин в Коломиї за першої радянської окупації (1939-1941рр.) нами було визначено, що Західноукраїнське місто Коломия було політичним, адміністративним і культурним центром Покуття. Об'єднання «Громада» одна з найвпливовіших і численних українських організацій у місті та повіті. У міській лікарні в 1939 році працюювали українські лікарі і п'ять лікарів-євреїв. Насильство над українцями та євреями, організований польським військом (пацифікаційні операції) в Австрії, Польщі і навіть у Радянському Союзі євреїв, особливо єврейських жінок, можна було побачити скрізь на вулицях, підвалах чи кінотеатрах — очевидно розмовляючи польською мовою.

Функції тимчасового керівництва містом взяв на себе ініціативний комітет із членів КПЗУ. Вони захопили залізничну станцію, міст через річку Прут, пошту, телеграф і банківські установи. За ними пішли політики та партійці, які почали вводити нові порядки. Голодні червоноармійці, як сарана, цупили всю їжу з багатих

єврейських крамниць, їли навіть дріжджі. Велику роль у розгортанні міжетнічних протиріч відіграла класова чистка. В 1920–1930-х рр.

Також нами було розглянуто роль поляків у радянських винищувальних батальйонах (весна 1944 – початок 1945 рр.). Так нами встановлено, що багато поляків служили в різних місцевих винищувальних батальйонах (особливо на Тернопільщині). Багато тамтешніх поляків часто було пов'язано із польським націоналістичним підпіллям, навіть після того, як радянська влада перекинула сили звідти на Захід, вони прагнули включити свої рідні поселення до складу польської держави.

На 1 червня 1944 року на Коломийщині діяв 21 винищувальний батальйон, створений Сергієм Ткачовим. Всі його дії були проведені до 27 серпня.

У лютому 1944 року в Збараській збройній армії служило 119 поляків із 168. З 1046 осіб, які там служили, 617 або 59 відсотків, були поляками. На Дрогобиччині польські «винищувачі» становили лише 22,75 відсотка (1288) від загальної кількості комбатантів (5660). Станом на 1 березня наступного року загальна кількість відомих «кілерів» становила 3217 осіб.

Що стосується розвитку відносин України та Польщі у сучасних реаліях, ми встановили що Україна та Польща підписали угоду про академічне визнання документів про освіту та науковий ступінь та співпрацю у сфері інформатизації.

Транскордонне співробітництво відбувалося в рамках створених у середині 1990-х років Карпатської та Бузької європейських зон. Ці польські наміри були одночасно реалізовані та відображені у польсько-шведській спільній пропозиції «Східне партнерство» від 23 травня 2008.

Вступ Польщі до ЄС створив нову реальність: вперше країна серед її членів лобіювала вступ України до ЄС та НАТО. Ідея зміцнення східного вектору Європейської політики сусідства (ЄПС) стала одним із пріоритетів зовнішньої політики Польщі у 2008 році. Польща підтримала пропозицію про створення Союзу для Середземномор'я, таким чином розраховуючи на підтримку ЄС у відокремленні східної орієнтації ЄПС. Республіка Польща стала найважливішим економічним партнером України в Центральній Європі.

В Україні працює понад 1000 польських компаній з польським або змішаним капіталом.

Політична боротьба та її вплив на українсько-польські відносини, а також негативне тлумачення та часто спотворення історичних подій зацікавленими сторонами, відносини між Україною та Польщею почали тяжіти до прояснення політичних відносин.

У 2009-2010 роках Польща мала найбільші іноземні інвестиції в Україну – 730 мільйонів доларів.

Нині Польща засуджує агресію Росії проти України на всіх міжнародних майданчиках, рішуче підтримує територіальну цілісність та суверенітет України в міжнародно визнаних кордонах.

Протягом 2014-2019 років Уряд Польщі надав Україні гуманітарну допомогу за допомогою своїх інструментів багатосторонньої та двосторонньої допомоги.

У 2022 році під час російсько-української війни громадяни Польщі брали участь у багатьох протестах проти вторгнення Росії в Україну, а Польща прийняла більшість українських біженців. Польща передала Україні гаубиці Krab, а також танки PT-91 Twardy радянських зразків і польських модифікацій, а також протитанкову зброю, амуніцію та боєприпаси для української армії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійшин С. Коломия 1939–1941. Короткий аналіз суспільно-політичних взаємин на Коломийщині. Коломия: Вік, 2003. 292 с.
2. Балюк В. Європейський Союз та Україна у громадській думці поляків в 2004-2014 роках. Політологічні та соціологічні студії. 2019. Т. 16, матич. вип. С. 70–88.
3. Безносок О. П. Винищувальні батальйони в боротьбі проти збройних формувань ОУН і УПА на теренах Станіславщини в 1944–1945 рр. Галичина. 2008. № 14. С. 364–370.
4. Большевицькі методи допиту (про мешканця Коломиї Іллю Візерканюка). Воля Покуття. 1941. 118 с.
5. Верещак В. Г. Польське питання в зовнішній політиці Росії наприкінці XVIII сторіччя : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. К., 1996. 19 с.
6. Волошенко В. Російсько-польське суперництво в боротьбі за душі українського селянства правобережної України на зламі XIX і XX століть. *Historia slavorum occidentis*. 2016. Т. 10, № 1. С. 1–4. URL: <https://doi.org/10.15804/hso160107> (дата звернення: 20.04.2023).
7. Волинська трагедія: через історію до порозуміння. Радянський союз і українсько-польська війна. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153577051.pdf> (дата звернення: 13.04.2023).
8. Воля покуття. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-29663> (дата звернення: 19.04.2023).
9. Віднянський С. Австро-Угорщина - "в'язниця народів" чи конституційна монархія (до 150-річчя утворення Австро-Угорської монархії). Зовнішні справи. Історичні науки. 2017. № 8. С. 28–33.
10. Жулинський М. Україна і Польща міжвоєнного двадцятиліття: пошуки шляхів порозуміння. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. Вип. 21. С. 308–318.

11. Енциклопедія коломийщини : Зшиток 2, літера Б. Коломия : Вік, 1998. 12 с.
12. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті : підручник. Київ : Знання України, 2007. 507 с.
13. Кейван М. П'ять років у шпиталі в Коломійі. Коломия й Коломийщина. Комітет коломиян. № 16. С. 477–498.
14. Куронь Яцек. Поляки та українці: важкий діалог: Київ. Дух і літера, 2012. 264 с.
15. Мандзяк В. Напад хана Великої Орди Сеїд-Агмеда I на польське Поділля у 1438 р. Проблеми гуманітарних наук. Серія "Історія". 2014. Вип. 34. С. 211–220.
16. Монолатій І. Другі як перші: коломийські поляки за австрійської доби. Коломия. Рідня медіа. URL: <https://kolomyya.org/histpub/historypub59.htm> (дата звернення: 16.04.2023).
17. Монолатій І. "Все стало нашим": міжетнічні взаємини в коломійі за першої радянської окупації (1939–1941 рр.). Коломия. ТРК "Рідна Медіа". URL: <https://kolomyya.org/histpub/historypub58.htm> (дата звернення: 15.04.2023).
18. Монолатій І. Сіоністичний рух на території Коломийського повіту в 1930–х роках: причини виникнення, умови розвитку, характерні риси. Краєзнавець Прикарпаття. 2004. № 4. С. 52–55.
19. Мосора Т. Знущення поляків над Карпатськими січовиками. Українське козацтво. 1976. Р. 13, ч. 2/3 (36/37), квіт.-черв. С. 37–38.
20. Осташко Т. Польське коріння в українській землі. День. 2017. 24–25 листоп. С. 18–19.
21. Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА : підручник / уклад. В. В'ятрович. Львів : ЦДВР, 2011. Т. 2 : Війна після війни. 792 с.
22. Поляки коломійі. Незалежний культурологічний часопис. URL: https://www.ji.lviv.ua/n62texts/monolatij_Polyaku.htm (дата звернення: 20.04.2023).

23. Поляки і українці між двома тоталітарними системами. 1942–1945. – Варшава. 2005. К. 875 с.
24. Реабілітовані історією. Івано–Франківська область. У п'яти томах. / уклад. Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Знання, 2001. Т. 1 : Коломийський і косівський райони. 536 с.
25. Ремарчук Т. І. Винищувальні батальйони Львівщини (1944-1948 рр.). Історичні науки. 2008. № 10. С. 193–203.
26. Сергійчук В. Трагедія Волині. Причини і перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. Київ: УВС, 2003. 140 с.
27. Сигидин В. М. Здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно на українських землях у період литовсько-польського панування. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2017. № 12, груд. С. 38–44.
28. Стародубець Г. Радянські парамілітарні формування у боротьбі з оунівським підпіллям у Західних областях України. Історичні науки. 2010. № 16. С. 167–177.
29. Ткачов С. Польсько-український трансфер населення 1944-1946 рр. виселення поляків з тернопілля. : навч. посіб. Тернопіль : Підруч. і посіб., 1997. 216 с.
30. Трофимович В. Створення Української Повстанської Армії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки. – Острог, 2013. Вип. 20, С.12–21.
31. Чех М. Як Москва відкрила ворота у пекло на Волині. Дзеркало тижня. 2013. № 13, С. 14–15.
32. Шамара С. До історії поляків Української РСР міжвоєнного періоду. Київська старовина. 2009. № 5/6 (339/340). С. 112–119.
33. Шкрябін О. Л. Формування іміджу військової служби на теренах України в роки російсько-австрійського панування (XVIII – початок XX ст.). Воєнно-історичний вісник. 2020. Т. 28, № 2. С. 41–47. URL: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2018-28-2-41-47> (дата звернення: 18.04.2023).

34. Anczarski J., ks. Kronikarskie zapisy z lat cierpień i grozy w Małopolsce Wschodniej 1939–1946. ks. J. Anczarski. – Kraków : Druk. Tow. Słowaków w Polsce, 1996. – 566 s.
35. Anders W. Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939–1946. Wyd. trzecie, poprawione. W. Anders. Londyn : Gryf Publishers, 1959. 408 s.
36. Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie, zespół VIII.800.3. Zarząd polityczny Armii Czerwonej, sygn. akt. t.9, 59 k.
37. Grabowski H. Polesie Wołyńskie pod okupacją niemiecką / H. Grabowski. – Warszawa, 2003. 147 s.
38. Gross J. Revolution from abroad: The Soviet Conquest of Poland's Western Ukraine and Western Byelorussia / J. Gross. Princeton; New-Jersey; Princeton University Press, 1988. – 462 p.
39. Motyka G. Postawy wobec konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 1939–1953 w zależności od przynależności etnicznej, państwowej i religijnej / G. Motyka // Tygiel narodow. Melting Pot of Nations. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej 1939–1953. Warszawa; Londyn, 2002. S. 279–407.
40. Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej w pamiętnikach. – Warszawa, 1990.
41. Szawłowski R. (Liszewski K.) Wojna polsko-sowiecka 1939. Tło polityczne, prawnomiędzynarodowe i psychologiczne. Agresja sowiecka i polska obrona: sowieckie zbrodnie wojenne i przeciw ludzkości oraz zbrodnie ukraińskie. R. Szawłowski (K. Liszewski). Warszawa: Neriton, 1995. T. 2: Dokumenty. 353 s.

ДОДАТКИ

*Додаток А***Порівняльна таблиця населення Коломиї у 1880-1910 рр.**

Роки	Всього населення		За віровизнанням та національністю							
			Греко-католиків (українців)		Римо-католиків (поляків)		Ізраелітів (гебреїв)		Інших	
	Абсол.	%	Абсол.	%	Абсол.	%	Абсол.	%	Абсол.	%
1880	23 109	100	4 226	18,3	5 951	25,8	12 002	51,9	930	4,0
1910	42 676	100	8 769	20,5	13 713	32,2	18 930	44,3	1 264	3,0
Приріст населення Коломиї упродовж 1880–1910 рр.										
	19 567	84,7	4 543	107,5	7762	130,4	6928	57,7	334	35,9

Генерал Зигмунт Берлінг

**Поляк Альбін Лейчак – серед учасників Струсівського радянського
винищувального батальйону**

201
Форма № 2

Особистий листок по обліку кадрів

1. Прізвище Лейчак
 ім'я Альбін по-батькові Петрович

2. Стать чуж. Рік і місяць народження 26.3.1928. Місце народження:
 а) за старим адм. поділом с. Пешчів Струсівської р-на Шарнопольської обл.
 б) за існуючим адм. поділом _____

3. Місце для фотопортрету (розмір 6 x 9 см)

4. Національність Польк 6. Соп. походження:
 б) колишнє сословіє (звання) батьків Средняк
 б) основне заняття батьків до Жовтневої революції сел.
хазяїном після Жовтневої революції
квартирником

7. Основна професія (заняття)* _____ стаж роботи за цією професією _____
 8. Соп. стан* Перестан 9. Партийдність _____

10. Якою організацією прийнято в члени ВКП(б) _____

11. Партаж _____ № партквитка _____ або к/квитка _____

12. Стаж перебування у ВЛКСМ з 1945 по Н/В 13. Чи перебував в інших партіях (яких, де, з якого і по який час) Немає

14. Чи перебував раніше у ВКП(б) Немає (так, ні), з якого і по який час _____ та причини виключення або виходу _____

15. Чи були вагання в проведенні лінії партії і чи брав участь в опозиціях (яких, коли) _____

16. Член якої профспілки і з якого року _____

17. Освіта 8 класів Н/середній школи
(лиць, неважчих, дитя, середня, неважчих середня, вища)

№	Назва учбового закладу (вузу, втузу, технікуму, коопсузу, школи і ін.) і його місцезнаходження	Назва факультету або відділу	Дата (м-ць, рік)		Закінчив чи ні	Якщо не закінчив, то з якого курсу вийшов	Яку (яких) спеціальність отримав у результаті закінчення вищого або спеціального середнього навчального закладу
			вступу	закінч. або виходу			
1	<u>Пешчів - середня ш.</u>		<u>1935</u>	<u>1943</u>	<u>9^а</u>		
2	<u>с. Пешчів</u>						